

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА
ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ**

Методичні вказівки
до практичних занять та самостійної роботи
для здобувачів освітнього ступеня магістра
спеціальності 281 “Публічне управління та адміністрування”
усіх форм навчання

ЗАТВЕРДЖЕНО:
На засіданні кафедри менеджменту
та державної служби
Протокол № 5 від 23.10.2019

Чернігів ЧНТУ 2019

Регіональна політика та місцеве самоврядування. Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи для здобувачів освітнього ступеня магістра спеціальності 281 “Публічне управління та адміністрування” усіх форм навчання / Укладачі : М.П. Бутко, Л.Д. Оліфіренко. – Чернігів : ЧНТУ, 2018. – 83 с.

Укладачі: БУТКО МИКОЛА ПЕТРОВИЧ, доктор економічних наук, професор
ОЛІФІРЕНКО ЛІЛІЯ ДМИТРІВНА, доктор наук з державного управління, професор

Відповідальний за випуск: БУТКО МИКОЛА ПЕТРОВИЧ, завідувач кафедри менеджменту та державної служби, доктор економічних наук, професор

Рецензент: ОЛІЙЧЕНКО ІГОР МИХАЙЛОВИЧ, доктор наук з державного управління, професор кафедри менеджменту та державної служби Чернігівського національного технологічного університету

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Практичне заняття №1	
Теоретичні засади регіональної політики та місцевого самоврядування.....	5
Практичне заняття №2	
Державна регіональна політика і адміністративна реформа.....	13
Практичне заняття №3	
Організаційно-правові аспекти регіональної політики та місцевого самоврядування.....	18
Практичне заняття №4	
Теоретико-правові засади формування системи місцевого самоврядування в Україні.....	22
Практичне заняття №5	
Сучасна система місцевого самоврядування в Україні.....	29
Практичне заняття №6	
Формування, завдання та повноваження органів місцевого самоврядування.....	37
Практичне заняття №7	
Економічні засади, гарантії та відповідальність місцевого самоврядування.....	56
Додаток А.....	64
Додаток Б.....	68
Додаток В.....	70
Додаток Д.....	71
Додаток Е.....	81
Рекомендована література.....	82

Вступ

Регіональна політика та місцеве самоврядування є органічними складовими державної політики, які базуються передусім на економічній міцності регіонів. Регіональна політика та місцеве самоврядування належить до базових дисциплін, які покликані забезпечити фундаментальну освітньо-професійну підготовку фахівців у галузі публічного управління та адміністрування.

Зміст методичного матеріалу спрямований на поглиблення знань, розвиток вмінь та навиків здобувачів освітнього ступеня магістра щодо засвоєння концептуальних складових державної політики та місцевого самоврядування з освітньо-професійної підготовки здобувачів освітнього ступеня магістр.

У методичних вказівках розглянуті основні теми практичного спрямування з навчальної дисципліни "Регіональна політика та місцеве самоврядування" для практичних занять, самостійної та індивідуальної.

Метою дисципліни є надання здобувачам теоретичних знань та набуття ними навичок з питань регіональної політики у загальній системі державного управління, державної регіональної політики, організаційно-правових аспектів децентралізації владних повноважень та реформування системи місцевого самоврядування в Україні та розвитку економіки регіонів. При цьому розглядаються структури, завдання і функції органів державної влади на рівні області та адміністративного району, сутність економічних, правових та адміністративних методів управління, методика реалізації регіональних програм соціально-економічного розвитку регіонів, визначаючи напрями їх поліпшення.

Для досягнення цієї мети у процесі навчання передбачається: засвоєння правових та економічних основ регіональної політики, форм, функцій та механізмів організації управління в регіоні, а також методів регіональної політики та місцевого самоврядування; реструктуризації системи місцевого самоврядування та визначення шляхів удосконалення її функціонування; аналіз системи взаємодії центральних і місцевих органів державної влади, та розкриття змісту їх трансформації у контексті адміністративної та муніципальної реформи в Україні; ознайомлення з моделями публічної політики, управління конгломератів, міст та їх розвитку.

Усі розділи практичних занять мають єдину структуру: мету заняття, необхідні теоретичні відомості, характеристику окремих питань, порядок їх вирішення, вимоги щодо самостійного опанування матеріалу та перевірки знань. Необхідність включення короткого змісту теоретичних відомостей до кожного заняття визначено функціональними особливостями, які допомагають розкрити й усвідомити стрижневу функцію регіональної політики та місцевого самоврядування, напрями розвитку регіональних соціально-економічних процесів, що програмує звернення до інших функцій менеджменту.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1

1 Теоретичні засади регіональної політики та місцевого самоврядування

1.1 Мета роботи:

- ознайомлення з категорійним апаратом регіональної політики та місцевого самоврядування;
- ознайомлення з поняттями адміністративно-територіального устрою, поняттям "регіону";
- визначення типів регіонів та їх характеристика;
- визначення змісту, завдань та цілей, об'єкту та суб'єкту регіональної політики та місцевого самоврядування.

1.2 Теоретична частина

Адміністративно-територіальний устрій України

Адміністративно-територіальний устрій будь-якої країни – це обумовлена географічними, історичними, економічними, етнічними, соціальними, культурними та іншими чинниками внутрішня територіальна організація держави з поділом її на складові частини адміністративно-територіальні одиниці, відповідно до яких будуються система державних органів і система місцевого самоврядування.

Відповідно до Конституції України (стаття 132) територіальний устрій України ґрунтується на засадах:

- єдності та цілісності державної території;
- поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади;
- збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів.

Адміністративно-територіальний устрій України враховує такі особливості і традиції:

- історичні;
- економічні;
- екологічні;
- географічні;
- демографічні;
- етнічні;
- культурні.

Поняття та суть адміністративно-територіальної одиниці

Адміністративно-територіальною одиницею України є область, район, населений пункт.

Ознаки, за якими визначається адміністративно-територіальна одиниця:

- економічні;
- соціальні;
- політичні;

- екологічні;
- промислові.

Регіон є невід'ємною частиною єдиної системи продуктивних сил і виробничих відносин.

Система регіональної політики та місцевого самоврядування

Регіон має наступні прямі і зворотні зв'язки з господарським комплексом країни:

- виробничо-економічні;
- ресурсні;
- науково-технічні;
- фінансово-кредитні;
- соціальні.

У регіоні здійснюються повні цикли відтворення наступних систем:

- населення і трудові ресурси;
- основні і оборотні фонди;
- частини національного багатства;
- грошовий обіг;
- відносини з приводу виробництва;
- розподіл, обмін та споживання продукції.

Теоретичні засади регіональної політики та місцевого самоврядування

Ідейний арсенал регіональної політики та місцевого самоврядування країн Заходу достатньо широкий і багато його напрацювань знайшли практичне застосування при реформуванні економіки конкретних держав.

Основні теорії регіональної політики та місцевого самоврядування:

1) Посткейнсіанська теорія – передбачає державне регулювання міжрегіональних відмінностей. У її основу покладено стимулювання інвестицій та переливу приватного капіталу в малорозвинуті регіони. Із ринкових інструментів регіональної політики та місцевого самоврядування використовуються субсидії, кредитні та податкові важелі.

2) Неокласичний регіональний підхід – базується на постулаті: вільний нерегульований ринок природним шляхом приводить до усунення диспропорцій між регіонами і, відповідно, не потрібно обмежувати стихійну дію ринкових сил.

3) Теорія незбалансованого розвитку – згідно з цією теорією ринок без державного регулювання об'єктивно збільшує регіональні відмінності в силу його циклічності та самоорганізації ринкового механізму, який закріплює високу розвинутість одних регіонів і слабкість інших.

4) Громадські теорії регіоналізму – ставлять у центр зіткнення політичних формою та економічних за суттю загальнодержавних і регіональних інтересів. У межах цих теорій особливу увагу приділяють розгляду розподілу ресурсів і

політичної влади між регіонами та центром, соціальним розбіжностям і конфліктам.

5) Теорія життєвого циклу товару – також має регіональний аспект, оскільки суміщає стадії розвитку товару від його народження до упаду та розміщення товарів різної зрілості по регіонах. Згідно з цією теорією регіональна політика та місцеве самоврядування призначені сприяти появі нових продуктів, звільняти економічну структуру від застарілих товарів.

6) Розвинута ринкова модель регіональної політики ЄС – ця теорія пройшла три методологічні парадигми:

- невідкладна допомога кризовим регіонам (з кінця 20-х по 1940-х рр.);
- міжрегіональний перерозподіл економічного зростання з орієнтацією на збалансований розвиток, створення полюсів зростання (1950-1970 рр.);
- реструктуризація регіонів (з середини 70-х до кінця 80-х рр.), яка спиралася на неокласичні та технологічні теорії і орієнтована на максимальне використання внутрішнього потенціалу кожного регіону, підтримку малого і середнього бізнесу.

7) Теорія регіонального саморозвитку (90-ті ХХст. – поч. ХХІст.) – нова парадигма, що формується на основі врахування інтересів регіонів й покладання відповідальності за розвиток регіонів на місцеву владу. В її основу закладаються теорії регіонального зростання. Саме на цій парадигмі значною мірою має базуватися регіональна політика України.

Поняття "регіон"

Регіон (у загальному визначенні) – це територія, що за сукупністю своїх елементів відрізняється від інших територій і характеризується єдиною взаємопов'язаністю складових та цілісністю.

Регіон (у міжнародній практиці) – це сукупність декількох держав, наприклад, Близькосхідний регіон, Балканський регіон тощо.

Типи регіонів та їх характеристика

У світовій практиці виділяють такі типи регіонів:

- депресивні – демонстрували у минулому відносно високі темпи розвитку;
- стагнаційні – відрізняються доволі низькими або «нульовими» темпами розвитку;
- піонерні – регіони нового освоєння;
- мікрорегіони або первинні економічні регіони, ознаки яких втрачаються при дробленні;
- економічні регіони первинного порядку (або генеральні) регіони вищого порядку – утворюють схеми регіонального макророзподілу держави;
- програмні (планові) – на них розповсюджуються цільові програми розвитку і їх контури не співпадають за територією з регіонами єдиної сітки;

- унікальні (проектні та проблемні) – пов'язані з реалізацією крупних новобудов (проектні регіони) або характеризуються дуже низьким рівнем розвитку (проблемні). Типові для країн, що розвиваються.
- адміністративні – адміністративно-територіальна одиниця держави, для населення якої характерна наявність спільних політичних, економічних та соціальних інтересів, з метою представлення та задоволення яких створюються органи місцевого самоврядування та місцеві органи державної виконавчої влади.

Моделі територіальної організації влади

Система територіальної організації влади має будуватися на засадах:

1) Послідовного дотримання проголошеного у Конституції України принципу народовладдя, згідно з яким носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо або через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

2) Забезпечення єдності і цілісності території України як унітарної держави, збереження її соборності.

3) Оптимального поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади.

4) Поєднання державних інтересів, що відображені у законах та інших актах вищих і центральних органів державної влади, та регіональних і місцевих інтересів, яке відбувається у процесі застосування законів регіональними і місцевими органами влади відповідно до потреб та запитів місцевого населення.

5) Законодавчого розмежування повноважень між різними рівнями влади на основі принципів децентралізації та субсидіарності.

6) Правової, організаційної, матеріально-фінансової автономії кожного рівня влади у межах, визначених Конституцією і законами України.

7) Підзвітності, підконтрольності та відповідальності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування перед територіальними громадами, що їх утворили, а також їх підконтрольності та відповідальності перед державою у межах Конституції і законів України.

8) Державної підтримки місцевого самоврядування, гарантій її здійснення.

9) Судового захисту прав територіальних громад та регіональних співтовариств на самостійне вирішення питань розвитку відповідних територій у межах Конституції і законів України.

Зміст регіональної політики та місцевого самоврядування

Регіональна політика здійснюється державними територіальними органами та органами місцевого самоврядування відповідно до чинного законодавства через систему таких видів діяльності:

- правової;
- економічної;
- управлінської;

- планової;
- контрольної.

Завдання та цілі регіональної політики та місцевого самоврядування

Метою регіональної політики та місцевого самоврядування є підвищення якості життя населення і забезпечення відтворення природної системи на базі ефективного комплексного економічного і соціального розвитку регіону, що досягається шляхом раціональної організації територіального господарства.

Досягнення основних цілей регіонального управління вимагає вирішення таких задач:

1) Стратегічних:

- вихід із кризи, стабілізація економіки регіону;
- реструктуризація господарського комплексу регіону;
- створення соціально орієнтованої економіки ринкового типу.

2) Тактичних:

- розробка функцій і організаційної структури державних органів управління регіоном, адекватних цілям і задачам перехідного до ринкової економіки періоду;
- розробка напрямів регіональної політики виходу з кризи і стабілізації економіки;
- вибір і обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку господарського комплексу регіону;
- розробка системи економічних регуляторів, що стимулюють пріоритетні напрями розвитку економіки регіону;
- формування багатокладної економіки і створення конкурентного середовища.

Об'єкти та суб'єкти регіональної політики та місцевого самоврядування

Суб'єкти регіональної політики та місцевого самоврядування:

- Президент України;
- Верховна Рада України;
- Кабінет Міністрів України;
- центральні органи виконавчої влади;
- місцеві органи виконавчої влади;
- органи судової влади;
- органи місцевого самоврядування;
- територіальні громади;
- громадські і недержавні організації.

Об'єкти регіональної політики та місцевого самоврядування:

- регіональний господарський комплекс – промисловість, будівництво, сільське господарство, транспорт;
- населення і трудові ресурси;
- соціальна інфраструктура – освіта, наука, культура і мистецтво, охорона здоров'я, фізкультура і спорт;

- місцеве господарство;
- природне середовище – вода, надра, земля, атмосфера, рослинний і тваринний світ.
- адміністративно-територіальні одиниці.

Рівні регіональної політики та місцевого самоврядування

Виділяють такі рівні регіональної політики та місцевого самоврядування:

- загальнодержавний;
- регіональний – область, міста Київ;
- субрегіональний – район, район у місті;
- місцевий – самоврядна територіальна одиниця, на якій, в свою чергу, передбачається формування;
- підрівні управління – у населених пунктах, інших територіях, які є несамоврядними територіальними одиницями.

Місце і роль регіональної політики та місцевого самоврядування у загальній системі державного управління

При управлінні регіоном важливо:

- 1) Забезпечити розподіл управлінських функцій:
 - між центром і регіоном;
 - між регіоном і органами місцевого самоврядування;
- 2) Здійснити розподіл повноважень між різними ланками, що змінюються разом з трансформацією системи управління у цілому;
- 3) Здійснювати управління регіональним розвитком згідно зі стратегією, цілями, задачами розвитку держави в цілому для того, щоб забезпечити реалізацію цілей регіональної політики та місцевого самоврядування.

Цілі регіональної політики та місцевого самоврядування:

- 1) Забезпечення більш комплексного вивчення та розвитку регіону за рахунок природного, економічного, наукового, трудового потенціалу, розроблення комплексних правових, організаційних, економічних та інших механізмів його ефективного використання.
- 2) Здійснення на інноваційній основі структурної перебудови економіки регіонів з урахуванням особливостей їх потенціалу.
- 3) Поетапне зниження рівня територіальної диференціації економічного розвитку регіонів та соціального забезпечення громадян.
- 4) Широкий розвиток підприємництва як головного фактора соціально-економічного розвитку держави та її регіонів, підвищення зайнятості населення, наповнення місцевих бюджетів.
- 5) Зміцнення економічної інтеграції регіонів з використанням переваг територіального поділу і кооперації праці, що є одним з головних чинників підвищення конкурентоспроможності держави на міжнародному ринку.
- 6) Забезпечення здатності територіальних громад та органів місцевого самоврядування у межах, визначених законодавством, самостійно та відповідально вирішувати питання соціально-економічного розвитку, створення

ефективних механізмів забезпечення їх активної участі у формуванні та проведенні державної регіональної політики.

7) Удосконалення фінансових міжбюджетних відносин, вироблення чітких критеріїв і ефективних механізмів надання державної підтримки розвитку регіонів.

8) Досягнення продуктивної зайнятості населення, стабілізації та поліпшення демографічної ситуації в державі.

9) Вдосконалення державної системи охорони довкілля та використання природних ресурсів, механізмів та інструментів вироблення і реалізації екологічної політики.

10) Налагодження міжнародного співробітництва у сфері регіональної політики та місцевого самоврядування, наближення національного законодавства з цього питання до норм і стандартів Європейського Союзу, а також розвитку транскордонного співробітництва як дійового засобу зміцнення міждержавних відносин та вирішення регіональних проблем.

1.3 Практична частина

1.3.1 Ознайомитись з теоретичними відомостями.

1.3.2 Відповісти на контрольні запитання п. 1.4.

1.3.3 Побудувати структурну модель регіону.

1.3.4 Опрацювати питання системи та змісту регіональної політики та місцевого самоврядування.

1.3.5 Підготувати доповідь на теми п.1.5.

1.4 Питання для самоперевірки і аудиторного контролю знань

1) Дайте визначення поняттю адміністративно-територіальної одиниці.

2) Назвіть ознаки, за якими визначається адміністративно-територіальна одиниця та поясніть їх суть.

3) Назвіть основні теорії регіональної політики та місцевого самоврядування, розкрийте їх зміст.

4) Надайте визначення «регіону»? Які типи регіонів виділяють у світовій практиці, та чим вони характеризуються?

5) Назвіть основні засади, на яких будується система територіальної організації влади.

6) Назвіть цілі і задачі регіональної політики та місцевого самоврядування.

7) Назвіть об'єкти і суб'єкти регіональної політики та місцевого самоврядування.

8) Визначте предмет і головні завдання дисципліни “Регіональна політика та місцеве самоврядування”.

1.5 Тематичні напрями доповідей (дискусій)

- 1) Сучасний стан теоретичних положень та практичних засад територіальної складової регіональної політики та місцевого самоврядування.
- 2) Управління розвитком депресивних регіонів.
- 3) Управління розвитком міст і регіонів.
- 4) Міжнародний досвід регіональної політики.
- 5) Еволюція форм та методів регіональної політики та місцевого самоврядування.

1.6 Тести для самоперевірки знань

1. Термін “Регіон” у національній економіці вживається для визначення:
 - а) території країни;
 - б) довільно взятої частини території;
 - в) самостійно господарюючої системи у складі національної економіки;
 - г) адміністративно-територіального устрою.
2. Регіональну структуру України складають:
 - а) економічні райони;
 - б) адміністративні райони та області;
 - в) міста, села, селища;
 - г) адміністративні області та міста Київ.
3. До місцевого господарства належать резидентні інституційні одиниці таких форм власності:
 - а) всіх форм власності;
 - б) колективної та комунальної;
 - в) загальнодержавної;
 - г) приватної, колективної та комунальної.
4. Об’єктом державної регіональної політики є:
 - а) територія держави;
 - б) регіон як частина території країни;
 - в) регіон як система суспільних відносин;
 - г) усі відповіді помилкові.
5. Суб’єктами державної регіональної політики є:
 - а) органи державної влади;
 - б) представницькі органи;
 - в) органи місцевого самоврядування.
6. Предметом навчального курсу є:
 - а) форми управління;
 - б) організаційно-управлінський механізм функціонування регіональної системи;
 - в) регіональна політика;
 - г) методи управління.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №2

2 Державна регіональна політика і адміністративна реформа

2.1 Мета роботи:

- ознайомлення із засадами регіональної політики та місцевого самоврядування;
- визначення місії, цілей та завдань регіональної політики та місцевого самоврядування;
- ознайомлення з особливостями регіональної політики та місцевого самоврядування у зарубіжних країнах.

2.2 Теоретична частина

Регіон та регіоналізм

Існує два аспекти регіоналізму:

I. Історико-культурний – пов'язаний із протистоянням знеособлюванню місцевих традицій, стиранню граней між культурними спільнотами.

II. Політичний – відрізняється тяжінням до сепаратизму, руйнації існуючих державних структур. Проблеми регіоналізму виникають не тільки в Україні, вони характерні і для Великобританії, Німеччини, колишньої Югославії, Канади, інших держав.

Методологічні засади регіональної політики та місцевого самоврядування держави

Державна регіональна політика та місцеве самоврядування здійснюється у межах Конституції та законів України і ґрунтується на таких принципах:

1) Конституційність та законність – реалізація політики здійснюється відповідно до Конституції та законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, на засадах чіткого розподілу завдань, повноважень та відповідальності між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

2) Забезпечення унітарності України та цілісності її – включає єдність економічного простору на усій території держави, її грошово-кредитної, податкової, митної, бюджетної систем.

3) Поєднання процесів централізації та децентралізації влади – гармонізація загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів.

4) Максимальне наближення послуг – наближення послуг, що надаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, до безпосередніх споживачів.

5) Диференційованість надання державної підтримки регіонам відповідно до умов, критеріїв та строків, визначених законодавством.

6) Стимулювання тісного співробітництва між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у розробленні та реалізації заходів щодо регіонального розвитку.

Види регіональної політики та місцевого самоврядування

Виділяють такі види регіональної політики та місцевого самоврядування:

1) Економічна політика – направлена на нівелювання регіональних економічних диспропорцій і охоплює забезпечення комплексного збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів шляхом розміщення виробництва, регіонального розміщення продуктивних сил з урахуванням та ефективним використання наявних трудових ресурсів, науково-технічного потенціалу.

2) Соціальна політика – у полі її зору знаходяться процеси та форми організації життя людей та суспільного виробництва з точки зору умов праці, відпочинку, побуту та розвитку особистості в цілому. Сутність регіональної соціальної політики полягає у вирівнюванні рівнів життя між різними регіонами та типами поселення (між міським та сільським населенням), а також у розвитку соціальної інфраструктури та якості соціального середовища взагалі.

3) Демографічна політика – є частиною специфічної соціальної політики і спрямовується на:

- стимулювання якісних змін соціальної та демографічної структури населення;
- створення умов для зниження смертності й росту народжуваності;
- оздоровлення населення тощо.

4) Поселенська політика – спрямована на:

а) формування раціональної системи розселення;

б) ефективне використання територій регіону шляхом оптимального розміщення:

- виробництва;
- комунікацій;
- місць розселення людей.

в) стримування зростання великих міст.

5) Науково-технічна політика:

а) спрямована на забезпечення розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень у господарському розвитку, раціональному ресурсоспоживанні, природокористуванні;

б) відслідковує (регулює):

- територіальні форми поєднання науки та виробництва (техдопомоги);
- регіональне переміщення наукових кадрів тощо.

Мета, цілі та завдання регіональної політики та місцевого самоврядування

Головною метою державної регіональної політики та місцевого самоврядування є більш повне та якісне задоволення соціальних потреб населення територій шляхом створення умов сталого господарського розвитку регіонів через розбудову фінансово-економічної і нормативно-правової бази та підвищення дієздатності владних структур на усіх рівнях.

Цілі державної регіональної політики України визначають два її органічно поєднані напрями:

1) пов'язаний із тенденціями централізації, об'єктивними потребами зміцнення загальних основ української державності;

2) пов'язаний із тенденціями децентралізації, потребами розвитку економічної самостійності регіонів, посилення їх впливу на політичні та соціально-економічні процеси в Україні та підвищення відповідальності за результати діяльності регіональних органів виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Взаємозв'язок регіональної політики та місцевого самоврядування

Державна стратегія регіональної політики та місцевого самоврядування – система принципів, пріоритетних напрямів, методів та заходів державних органів влади і управління щодо впливу на територіальну структуру суспільства для досягнення головної мети: соціально-економічного розвитку держави.

Реалізація державної регіональної політики здійснюється через систему регіонального управління (місцевого самоврядування).

Регіональна політика у зарубіжних країнах

Досвід зарубіжних країн свідчить про відсутність єдиної моделі реалізації регіональної політики.

Регіональна політика має узгоджуватись із загальною стратегією розвитку держави.

Світовий досвід демонструє, що найбільш ефективним механізмом вирівнювання депресивних і розвинутих регіонів є формування державою правового поля, яке б забезпечувало максимальне використання внутрішнього потенціалу регіонів.

Наднаціональна регіональна політика Європейського співтовариства

Згідно з класифікацією регіональної політики ЄС визначено такі її базові принципи:

- Субсидіарність – громадсько-політичний принцип, за яким вищі суспільні одиниці мають право і повинні розв'язувати лише ті проблеми, на виконання яких нижчі структури не здатні.

- Партнерство – співробітництво між суб'єктами різних рівнів (Євросоюз, держава, регіон) територіально-адміністративних одиниць з часу визначення мети до завершення реалізації конкретного проекту.

- Децентралізація – перерозподіл повноважень регіонів з метою їх ефективного використання та заохочення регіональних ініціатив, оптимізації практичного вирішення питань на регіональному рівні, а також і як розмежування функцій та повноважень на різних рівнях управління.

- Програмування – розробка на основі партнерства стратегій розвитку, враховуючи пріоритетні довгострокові та короткострокові цілі.

- Концентрація, адиціоналізм – фінансові ресурси, які надає ЄС окремим державам-членам чи суб'єктам територіального, регіонального розвитку, мають бути доповнені за рахунок місцевих джерел фінансування.

Адміністративно-територіальний, організаційний, функціональний та фінансово-економічний аспекти реформування системи територіальної організації влади

Перспективи становлення регіональної політики та місцевого самоврядування у контексті проведення адміністративної реформи в Україні:

- 1) Законодавчий напрям – пов'язаний із розробкою та прийняттям пакета законодавчих актів, що впливають із Концепції державної регіональної політики і складають правовий механізм забезпечення її реалізації.
- 2) Адміністративно-правовий напрям – пов'язаний із проведенням адміністративної реформи на регіональному рівні і на рівні місцевого самоврядування, а також із реформуванням адміністративно-територіального устрою. У рамках цього напрямку має бути зміцнено представництво держави на регіональному, насамперед обласному, рівні. Одночасно слід розширити зміст та організаційно-правові можливості діяльності органів місцевого самоврядування на районному і обласному рівнях, зберігаючи в цілому їх конституційний статус.
- 3) Фінансово-економічний напрям – включає:
 - реформу міжбюджетних взаємовідносин;
 - комплекс заходів, спрямованих на реальне становлення матеріальних та фінансових основ місцевого самоврядування;
 - формування дієздатних територіальних громад.

Функції контрольно-наглядової діяльності державних адміністрацій:

- Збереження і раціональне використання державного майна.
- Дотримання фінансової дисципліни, порядку ведення обліку та звітності, виконання державних контрактів і зобов'язань перед бюджетом, належне і своєчасне відшкодування збитків, заподіяних державі.
- Раціональне використання та охорона земель, лісів, надр, води, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу та інших природних ресурсів.
- Охорона пам'яток історії та культури, збереження житлового фонду.
- Дотримання виробниками продукції державного сектору економіки стандартів, технічних умов та інших вимог, пов'язаних з її якістю та сертифікацією.
- Дотримання санітарних та ветеринарних правил, правил збирання, утилізації і захоронення промислових, побутових та інших відходів, Дотримання правил благоустрою населених пунктів.
- Дотримання архітектурно-будівельних норм, правил і стандартів через державну експертизу інвестиційних проектів.
- Захист прав споживачів у сферах торгівлі, побутового, транспортного і комунального обслуговування.

- Дотримання законодавства з питань науки, мови, реклами, освіти, культури, охорони здоров'я, материнства і дитинства, сім'ї, молоді та неповнолітніх, соціального захисту населення, фізичної культури і спорту.
- Дотримання громадського порядку, правил технічної експлуатації транспорту та дорожнього руху.
- Дотримання законодавства про державну таємницю та інформацію.

2.3 Практична частина

- 1) Ознайомитись з теоретичними відомостями.
- 2) Відповісти на контрольні запитання п. 2.4.
- 3) Самостійно опрацювати питання регіональної політики у зарубіжних країнах та порівняти з вітчизняною регіональною політикою.
- 4) Підготувати доповідь на теми п. 2.5.

2.4 Питання для самоперевірки і аудиторного контролю знань

- 1) Визначте, на яких принципах ґрунтується державна регіональна політика та місцеве самоврядування?
- 2) Назвіть види регіональної політики та місцевого самоврядування, охарактеризуйте їх.
- 3) Назвіть мету і цілі регіональної політики та місцевого самоврядування?
- 4) Охарактеризуйте базові принципи регіональної політики ЄС.
- 5) Визначте напрями становлення регіональної політики та місцевого самоврядування у контексті проведення адміністративної реформи в Україні?
- 6) Назвіть функції контрольної-наглядової діяльності державних адміністрацій та розкрийте їх зміст.
- 7) Назвіть принципи, яким має відповідати державна регіональна політика.
- 8) Назвіть ознаки, за якими може визначатися структура регіонального господарства (економіки)?

2.5 Тематичні напрями доповідей (дискусій)

- 1) Структурні чинники регіональної політики та місцевого самоврядування.
- 2) Сучасний стан теоретичних положень та практичного досвіду щодо адміністративної реформи.
- 3) Міжнародний досвід реалізації регіональної політики.
- 4) Сучасні концепції регіональної політики та місцевого самоврядування.
- 5) Регіональна політика та місцеве самоврядування у контексті сталого розвитку соціально-економічної сфери життя суспільства.
- 6) Аналіз стану та характеристика регіону як об'єкта державної регіональної політики та місцевого самоврядування.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3

3 Організаційно-правові аспекти регіональної політики та місцевого самоврядування

3.1 Мета роботи:

- ознайомлення з територіальною організацією влади в Україні;
- визначення принципів організації системи регіональної політики та місцевого самоврядування;
- визначення ідеї взаємодії центральних і місцевих органів державної влади.

3.2 Теоретична частина

Формування територіальної організації влади в Україні

Концептуальні засади, на яких здійснюється формування територіальної організації влади в Україні:

- 1) Дотримання встановлених Конституцією України основ територіальної організації влади – передбачає поєднання прямого державного управління на регіональному (м. Київ) та субрегіональному (район) рівнях з місцевим самоврядуванням.
- 2) Розгляд питань адміністративної реформи – пов'язаний з організацією управління на регіональному та місцевому рівнях у контексті формування механізму надання населенню високоякісних державних та муніципальних (громадських) послуг, а також у зв'язку з іншими політичними, правовими та соціально-економічними перетвореннями – судово-правовою та муніципальною реформами.
- 3) Визначення територіальних громад як первинних суб'єктів місцевого самоврядування.
- 4) Забезпечення здійснення функцій та повноважень у системі місцевого самоврядування – реалізується у межах, закріплених Конституцією та чинним законодавством України за такими напрямками:
 - політико-правовим;
 - фінансово-економічним;
 - організаційним.
- 5) Законодавче розмежування сфер компетенції – має бути здійснено стосовно повноважень виконавчої влади і місцевого самоврядування та самоврядних повноважень між органами місцевого самоврядування різного територіального рівня.
- 6) Встановлення механізму судового захисту – стосується прав територіальних громад, органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Централізація та децентралізація у державному управлінні регіоном в умовах переходу до ринкових відносин

У напрямку централізації у перехідний до ринкових відносин період на державному рівні вирішуються такі основні задачі:

- 1) управління країною як єдиним цілим;
- 2) забезпечення функціонування ринкових механізмів на макрорівні;
- 3) регулювання соціально-економічних проблем, які ринковий механізм не може розв'язувати самостійно та ефективно.

Основні принципи включення регіонів у систему ринкових відносин:

- 1) Відповідність нормам права, положенням теорії організації та концепції поділу влади.
- 2) Гарантоване проведення усіма структурними ланками системи управління регіоном єдиної довготривалої стратегії розвитку України.
- 3) Збереження стійкості соціально-економічної і суспільно-політичної системи регіонів.
- 4) Адаптованість до нових проблемних ситуацій.
- 5) Орієнтованість структур на новачії.
- 6) Створення умов і передумов для динамічного розвитку соціально орієнтованих відносин.
- 7) Послідовна заміна вертикальних зв'язків горизонтальними, оптимальне їх поєднання.
- 8) Забезпечення внутрішньої рівноваги оргструктур управління.
- 9) Баланс прав і відповідальності перед населенням та суспільством у цілому.

Принципи організації системи регіонального управління

Система управління розвитком регіону має ґрунтуватись на наступних принципах:

- 1) Залежності економічних можливостей регіону від ефективності функціонування господарського комплексу.
- 2) Еквівалентності зв'язків між усіма елементами регіональної системи.
- 3) Залежності добробуту кожного господарюючого суб'єкта території від результатів його діяльності.
- 4) Відмова від залишкового принципу інвестування соціальної інфраструктури.
- 5) Управління вертикальними та горизонтальними зв'язками на основі довгострокових нормативів і регуляторів.
- 6) Фінансового, матеріального й технічного забезпечення програми економічного і соціального розвитку регіону.
- 7) Формування регіональних бюджетів на основі встановлення довгострокових фіксованих нормативів відрахунків до державного бюджету з урахуванням специфіки соціально-економічного розвитку кожного регіону.

Взаємодія центральних і місцевих органів державної влади та самоврядування у галузі комплексного розвитку території

Головна ідея взаємодії центральних і місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування у галузі комплексного розвитку території полягає у підвищенні ролі та відповідальності місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування у сфері соціально-економічного розвитку регіонів, що відображено у III-му розділі Концепції державної регіональної політики.

3.3 Практична частина

3.3.1 Ознайомитись з теоретичними відомостями.

3.3.2 Відповісти на контрольні запитання п. 3.4.

3.3.3 Самостійно опрацювати питання взаємодії центральних і місцевих органів державної влади та самоврядування у галузі комплексного розвитку території.

3.3.4 Підготувати доповідь на теми п. 3.5.

3.4 Питання для самоперевірки і аудиторного контролю знань

- 1) На яких засадах здійснюється формування територіальної організації влади в Україні?
- 2) Який вплив роблять централізація та децентралізація у державному управлінні регіоном?
- 3) Які основні принципи організації системи регіональної політики та місцевого самоврядування?
- 4) Розкрийте суть взаємодії центральних і місцевих органів державної влади та самоврядування у галузі комплексного розвитку території.

3.5 Тематичні напрями доповідей (дискусій)

- 1) Реорганізація територіальної організації влади в Україні.
- 2) Зміна парадигми управління в регіоналістиці.
- 3) Проблеми взаємодії центральних і місцевих органів державної влади.
- 4) Організаційно-правові аспекти розвитку системи місцевого самоврядування в контексті проведення адміністративної та муніципальної реформи в Україні.
- 5) Як співвідносяться дві системи регіонального управління?
- 6) Яку модель територіального управління і чому слід застосовувати в Україні?

3.6 Тести для самоперевірки знань

1. До переваг ринкового механізму відносять:
 - а) забезпечує збалансованість платоспроможного попиту і пропозиції;
 - б) автоматично регулює економіку;
 - в) оперативно реагує на зміну кон'юнктури ринків.
2. До недоліків ринкового механізму відносять:
 - а) нездатність забезпечити конкурентне середовище;
 - б) руйнує навколишнє середовище;
 - в) спричиняє велику диференціацію населення за доходами.
3. До теорій макроекономічного регулювання відносять:
 - а) марксизм;
 - б) неокласичні;
 - в) кейнсіанство.
4. Напрями децентралізації унітарного державного устрою в Україні:
 - а) посилення ролі регіонів у політичному управлінні країною;
 - б) розмежування повноважень між центральними і місцевими органами виконавчої влади;
 - в) фінансова децентралізація.
5. Основні аспекти регіонального управління:
 - а) регулювання взаємовідносин “регіон – центр”;
 - б) регулювання взаємовідносин “регіон – місцеве самоврядування”;
 - в) комплексний розвиток регіону як єдиного господарства.
6. Керованість регіонами передбачає:
 - а) децентралізацію влади;
 - б) розподіл повноважень;
 - в) розподіл відповідальності.
7. Унітарна модель управління передбачає:
 - а) розширення повноважень місцевої влади;
 - б) реалізація державного регулювання економічної політики;
 - в) врахування регіонами загальнодержавних інтересів.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №4

4 Теоретико-правові засади формування системи місцевого самоврядування в Україні

4.1 Мета роботи:

- ознайомлення з поняттям та суттю місцевого самоврядування;
- визначення концепції місцевого самоврядування;
- ознайомлення з моделями управління містом.

4.2 Теоретична частина

Поняття та суть місцевого самоврядування

Конституція України (ст.140) визначає місцеве самоврядування як право територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення у межах Конституції та законів України.

Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою у порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи.

Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" визначає місцеве самоврядування в Україні як гарантоване державою право та реальну здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Україною ратифікована Європейська Хартія місцевого самоврядування. Згідно з статтею 3 Європейської Хартії місцеве самоврядування означає право і реальну здатність органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину публічних справ і управляти ними, діючи в рамках закону, під свою відповідальність і в інтересах місцевого населення.

Основні ознаки та принципи місцевого самоврядування

Принципи місцевого самоврядування в Україні:

1) Спеціальні:

- притаманні лише окремо взятим сферам місцевого самоврядування.

2) Загальні:

- гласність;
- колегіальність;
- виборність;
- поєднання місцевих і загальнодержавних інтересів;
- правова, організаційна та матеріально-фінансова самостійність територіальних громад та їх органів у межах повноважень, визначених законом;

- визнання за місцевим самоврядуванням власної компетенції;
- підзвітність та відповідальність перед територіальними громадами їх органів і посадових осіб;
- державна підтримка та гарантії місцевого самоврядування;
- самостійне вирішення територіальною громадою питань місцевого значення;
- судовий захист прав місцевого самоврядування.

Концепції місцевого самоврядування

Теорія природних прав вільної громади

Основні положення теорії природних прав вільної громади:

- 1) Коло громадських справ відрізняється від справ державних.
- 2) Громада є суб'єктом належних їй прав, тому державне втручання в її справи неприпустиме.
- 3) Органи місцевого самоврядування обираються лише членами громади.
- 4) Посадові особи місцевого самоврядування представляють не державу, а громаду.

Громадівська теорія

Основні положення громадівської теорії:

- 1) Місцеве самоврядування можливе лише на рівні населених пунктів, на інших рівнях адміністративно-територіального поділу функціонують асоціації.
- 2) Місцеве самоврядування та його органи вирішують питання лише місцевого значення, а здійснення повноважень державної влади має покладатись на місцеві органи державної виконавчої влади.
- 3) Право на місцеве самоврядування є природним і невід'ємним від самої громади, а тому держава його визнає та гарантує.

Принцип громадівської теорії: "Дозволено все, що не заборонено законом".

Державницька теорія

У основі державницької теорії лежить ідея децентралізації частини державної виконавчої влади, її деволуції на рівень територіальних спільнот громадян (громад, комун, територіальних колективів) та тих органів, які вони обирають.

Основні положення державницької теорії:

- 1) Фіксується обмежена правова, організаційна та фінансова автономія.
- 2) Наголошується на принципі здійснення державних функцій за допомогою недержавних суб'єктів.

- 3) Державницька концепція джерелом влади визнає весь народ. Обсяг повноважень органів місцевого самоврядування повинен бути зафіксованим у законодавстві, яке віддзеркалює державну волю всього народу.

Принцип державницької теорії: "Дозволено лише те, що передбачено законом".

Концепція муніципального дуалізму

Основні положення концепції муніципального дуалізму:

- 1) Органи місцевого самоврядування є незалежними від держави лише в суто громадських справах, а в сфері політичній розглядаються як органи держави, що виконують її функції і повноваження.
- 2) Здійснюється поділ справ на "власні" та "делеговані". Власні справи вирішуються самостійно, а делеговані – під контролем та адміністративною опікою державних органів.

Моделі та типові характеристики управління містом

До багаторівневої організаційної структури управління містами України входять:

- 1) Організаційні структури – безпосередньо входять до складу апарату управління містом. Це управління і відділи апарату, які фінансуються з бюджету.
- 2) Система госпрозрахункових організацій – забезпечують життєдіяльність міста і є самостійними юридичними особами.
- 3) Організації і установи подвійного підпорядкування – функціонують як регіональні підрозділи державних управлінських структур.
- 4) Організації і установи, діяльність яких координується міською владою.

Світова практика демонструє значну різноманітність організаційно-правових форм місцевого самоврядування.

Форма "сильна рада – слабкий мер"

Повноваження ради ("сильної ради"):

- господарські;
- фінансові;
- кадрові.

Особливості функціонування ради ("сильної ради"):

- Ряд виконавчих функцій здійснюють посадові особи місцевого самоврядування, які обираються безпосередньо громадою (казначей, атторней, клерк тощо).

- Управління місцевими справами в основному здійснюється через систему галузевих комітетів, які створюються радою.

Повноваження мера ("слабкого мера"):

- Наділяється правом вето (частіше всього воно долається простою більшістю голосів членів ради).

- Може пропонувати раді прийняття рішень.

- Головує в раді.

Особливості функціонування мера («слабкого мера»):

- Обирається радою (в окремих країнах, де застосовується така форма, мер може обиратися громадою).

- Всі кадрові призначення "слабкий мер" здійснює лише за погодженням з радою.

Головним недоліком цієї форми є вакуум виконавчої влади, оскільки вона не передбачає наявності посадової особи, яка б несла відповідальність за всі питання реалізації програми муніципалітету. Наслідком цього може стати дроблення місцевого управління та його слабка координація. Практика зарубіжних країн свідчить, що форма "сильна рада – слабкий мер" ефективна в умовах невеликих громад.

Форма "сильний мер – рада"

Повноваження мера ("сильного мера"):

- Наділяється правом вето щодо рішень ради, яке може бути подолане кваліфікованою більшістю голосів членів ради.

- Готує рекомендації стосовно нормотворчої діяльності ради.

- Відповідає за складання та виконання місцевого бюджету.

- Одноосібно призначає та звільняє муніципальних чиновників.

- Розподіляє повноваження між муніципальними органами управління, вирішує інші поточні питання управління.

- Наділяється повноваженнями представляти інтереси громади у відносинах з іншими громадами та центральною владою.

- Особливості функціонування мера – мер обирається безпосередньо громадою.

Особливості форми:

- Відповідає умовам великої територіальної громади (великого міста), складність управління якою вимагає необхідності концентрації владних повноважень і відповідальності в одних руках.

- Може призвести до виникнення конфліктних ситуацій між мером і радою, наприклад у випадку, коли вони представляють різні політичні партії.

- Ефективність на практиці обумовлена особистими рисами мера.

Форма "рада – менеджер"

Особливості форми:

- Діловий, прагматичний підхід до питань муніципального управління, акцент на його ефективності.

- Впровадження інституту головного адміністративного чиновника – політично нейтральної фігури, професіонала у галузі управління.
- Застосовується в США, Канаді, Німеччині (Північний Рейн – Вестфалія та Нижня Саксонія), Ірландії, Норвегії, Фінляндії, Швеції. В різних країнах вона має певні особливості. Наприклад, в Ірландії менеджер призначається не радою, а спеціальною урядовою комісією з місцевих призначень.

Особливості функціонування ради – рада визначає загальний політичний курс муніципалітету.

Особливості функціонування "менеджера":

- Призначається і звільняється радою.
- Здійснює координацію повсякденної діяльності муніципальних органів управління.
- Відповідає за підготовку місцевого бюджету тощо.

Перевага цієї форми полягає в тому, що виконавчі функції здійснюються професіоналом, який добре орієнтується у питаннях муніципального управління.

Недоліком такої форми є неефективність впливу членів громади на політику, що проводиться адміністратором.

Комбінована форма

Особливості форми:

- Характеризується елементами двох форм "рада – менеджер" та "сильний мер – рада".
- Дозволяє певною мірою нівелювати недоліки цих форм:
 - наявність керуючого дає можливість забезпечити професіоналізм в управлінні;
 - виборці мають змогу безпосереднього впливу на здійснення муніципальної політики, оскільки голосуючи "за" чи "проти" мера, який призначає та звільняє керуючого, вони тим самим голосують за збереження чи зміну міської адміністрації.

Особливості функціонування мера:

- Мер звільняється від рутинної адміністративної роботи і зосереджується на проблемах вирішення політичних питань.
- Головний адміністратор підпорядкований не раді, а меру.

Комісійна форма

Особливості форми:

- Передбачає обрання територіальною громадою ради комісіонерів (уповноважених) у складі трьох – семи чоловік, яка одночасно відіграє роль представницького і виконавчого органу місцевого

самоврядування. Кожний з комісіонерів при цьому очолює один або кілька функціонально взаємопов'язаних департаментів.

- Призводить до дроблення муніципального управління та не забезпечує (у силу малочисельності ради) адекватного представництва інтересів різних соціальних груп населення.

Особливості функціонування мера:

- Форма не передбачає посадової особи, яка б виконувала функції голови місцевої адміністрації, хоча один з комісіонерів і наділяється титулом мера.
- Мер не має реальних повноважень, він головує на засіданнях ради комісіонерів та виконує представницькі функції.

Недоліки форми:

- безконтрольність.
- відсутність необхідного досвіду у комісіонерів.
- затримки у прийнятті рішень тощо.

4.3 Практична частина

- 1) Ознайомитись з теоретичними відомостями.
- 2) Відповісти на контрольні запитання п. 4.4.
- 3) Ознайомитись з Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні”
- 4) Підготувати доповідь на теми п. 4.5.

4.4 Питання для самоперевірки і аудиторного контролю знань

- 1) Назвіть принципи місцевого самоврядування в Україні.
- 2) Назвіть концепції місцевого самоврядування, охарактеризуйте їх.
- 3) Назвіть моделі управління містом. Розкрийте суть кожної моделі, визначте переваги та недоліки. Запропонуйте модель управління для Вашого міста.
- 4) Надайте відповідь, чому існують різні концепції місцевого самоврядування?
- 5) Визначте, яким чином здійснюється вибір концепцій щодо місцевого самоврядування?

4.5 Тематичні напрями доповідей (дискусій)

- 1) Головні питання Європейської Хартії про місцеве самоврядування.
- 2) Ефективність місцевого самоврядування.
- 3) Місто як об'єкт управління.
- 4) Державні перспективні програми розвитку міста.
- 5) Генеральні плани і районні планування.

4.6 Тести для самоперевірки знань

1. Економічні цілі регіонального управління передбачають:
 - а) збалансований пропорційний розвиток регіонів;
 - б) підвищення добробуту населення;
 - в) нарощування та ефективне використання ресурсного потенціалу;
 - г) правильними є відповіді а) та б).
2. Виконавчу владу в областях та районах здійснюють :
 - а) місцеві державні адміністрації та ради;
 - б) обласні та районні ради;
 - в) місцеві державні адміністрації;
 - г) органи місцевого самоврядування.
3. Первинним суб'єктом місцевого самоврядування є:
 - а) сільська, селищна, міська ради;
 - б) голова села, селища, міста;
 - в) органи самоорганізації населення;
 - г) територіальна громада.
4. Органи місцевого самоврядування – це:
 - а) сільські, селищні та міські ради;
 - б) районні та обласні ради;
 - в) ради та органи самоорганізації населення;
 - г) територіальні громади.
5. До повноважень районних та обласних рад належать:
 - а) підготовка проектів і затвердження програм соціально-економічного розвитку;
 - б) здійснення регіональних програм;
 - в) забезпечення законності та правопорядку;
 - г) виконання бюджетів.
6. Місцеві державні адміністрації підзвітні та підконтрольні:
 - а) радам;
 - б) органам влади вищого рівня;
 - в) радам у частині делегованих повноважень;
 - г) органам самоорганізації населення.
7. Обласна рада підпорядкована:
 - а) державній обласній адміністрації;
 - б) Кабінету Міністрів;
 - в) президентові;
 - г) усі відповіді неправильні.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №5

5 Сучасна система місцевого самоврядування в Україні

5.1 Мета роботи:

- визначення елементів місцевого самоврядування;
- ознайомлення з особливостями проведення місцевого референдуму та загальних зборів громадян;
- визначення особливостей представницьких органів місцевого самоврядування;
- визначення поняття посадових осіб місцевого самоврядування.

5.2 Теоретична частина

Елементи системи місцевого самоврядування

Система місцевого самоврядування – сукупність різних організаційних форм та інститутів місцевої демократії, через які здійснюються функції та повноваження місцевого самоврядування.

Елементи системи місцевого самоврядування:

- територіальна громада;
- органи і посадові особи місцевого самоврядування;
- органи самоорганізації населення.

Територіальна громада

Конституція України (ст. 140) визначає, що місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21 травня 1997 р. (далі – Закон) у (ст. 1) визначає, що територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Форма прямої (безпосередньої) демократії – місцевий референдум є найвищою нормативною формою безпосереднього волевиявлення територіальної громади щодо вирішення питань місцевого значення. Він є також основним актом локальної нормотворчості територіальної громади, який дозволяє їй брати пряму участь в управлінні місцевими справами.

Основні особливості місцевого референдуму:

- Відповідно до ст. 70 Конституції України право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років.

- Рішення, прийняті місцевим референдумом, мають вищу юридичну силу по відношенню до рішень рад, на території яких він проводиться; ці рішення не потребують будь-якого затвердження державними органами і можуть бути скасовані або змінені лише у порядку, передбаченому чинним законодавством України.
- Згідно із Законом України "Про всеукраїнський та місцеві референдуми" від 3 липня 1991 р. місцеві референдуми проводяться у межах адміністративно-територіальних одиниць.
- Відповідно до зазначеного Закону предметом місцевого референдуму може бути:
 - прийняття, зміна або скасування рішень з питань, віднесених законодавством України до відання місцевого самоврядування відповідних адміністративно-територіальних одиниць;
 - прийняття актів, які визначають зміст рішень рад та їх виконавчих органів.

Загальні збори громадян за місцем проживання є формою їх безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення. Під загальними зборами розуміється зібрання всіх чи частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення.

Загальні збори громадян за місцем проживання для обговорення найважливіших питань, що зачіпають інтереси громадян, формування органів місцевого самоврядування та інших питань місцевого життя, скликаються:

- сільськими, селищними, міськими головами;
- виконавчими органами відповідних рад;
- органами територіальної самоорганізації населення.

Особливості проведення загальних зборів громадян за місцем проживання:

- У загальних зборах мають право брати участь громадяни, мешканці територіальних громад із правом голосу.
- Закон забороняє будь-які обмеження права громадян на участь у загальних зборах громадян (залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території, за мовними чи іншими ознаками).
- Рішення загальних зборів громадян враховують у своїй діяльності органи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські ради, що представляють відповідні громади.

Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" (ст. 9) закріплює право членів територіальної громади ініціювати розгляд у раді (у порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування.

Особливості реалізації місцевої ініціативи:

- Вирішення питань, пов'язаних з:
 - управлінням майном, що знаходиться в комунальній власності;
 - затвердженням програм соціально-економічного та культурного розвитку і контролем за їх виконанням;
 - встановленням місцевих податків і зборів відповідно до закону;
 - забезпеченням проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів;
 - утворенням, реорганізацією та ліквідацією комунальних підприємств, організацій і установ, а також здійсненням контролю за їх діяльністю та ін.
- Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади.
- Рада, розглянувши питання, внесені на розгляд шляхом місцевої ініціативи, приймає рішення, яке обов'язково має бути обнародоване.
- Порядок обнародування визначається органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади.

Місцева ініціатива, внесена на розгляд ради у встановленому порядку, підлягає обов'язковому розгляду на засіданні ради, яке відбувається у відкритій формі. Закон забезпечує гласність і відкритість роботи органів місцевого самоврядування. У засіданні беруть участь члени ініціативної групи, які ініціювали те чи інше питання.

Територіальна громада має право проводити громадські слухання. Ці слухання проходять у формі зустрічей членів територіальної громади з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування.

Особливості громадських слухань:

- Права членів територіальної громади, які реалізуються під час громадських слухань:
 - заслуховувати звіти депутатів відповідних рад;
 - порушувати проблеми та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування.
- Пропозиції, які вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування.
- Закон не визначає порядок організації, періодичність, терміни проведення громадських слухань, надаючи право регулювати ці питання територіальній громаді.

Статут територіальної громади

Однією з основних форм місцевої нормотворчості є статут територіальної громади села, селища, міста.

З метою урахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування представницький орган місцевого самоврядування на основі Конституції України та у межах чинного законодавства може прийняти статут територіальної громади.

Особливості реєстрації статуту територіальної громади:

- Статут територіальної громади підлягає державній реєстрації в органах Міністерства юстиції України.
- Підставою для відмови в державній реєстрації статуту територіальної громади може бути його невідповідність Конституції та законам України.
- Відмова у реєстрації статуту територіальної громади може бути оскаржена у судовому порядку.

Питання, які може регулювати статут територіальної громади:

- Закріплюються територіальні межі населеного пункту, його адміністративний поділ, визначається склад територіальної громади.
- Закріплюються та розвиваються положення законодавства, чітко визначається структура самоврядування для даного населеного пункту.
- Встановлюється порядок оприлюднення прийнятих радою рішень та порядок одержання мешканцями населеного пункту копій прийнятих рішень.
- Можуть бути передбачені особливості проведення місцевих референдумів, дорадчих опитувань громадян та принципів реалізації народної ініціативи, подання петицій, організації громадських слухань.
- Складовою частиною статуту також має бути розділ про порядок внесення до нього змін.

Органи самоорганізації населення

Згідно із Законом України "Про органи самоорганізації населення" від 11.07.2001р. органи самоорганізації населення (ОСН) є представницькими органами, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань, передбачених законом. До ОСН відносяться: будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські, селищні комітети.

Основні завдання ОСН:

- Створення умов для участі жителів у вирішенні питань місцевого значення в межах Конституції і законів України.
- Задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом сприяння у наданні їм відповідних послуг.
- Участь у реалізації соціально-економічного, культурного розвитку відповідної території, інших місцевих програм.

Особливості органів самоорганізації населення:

- Створюються громадянами за місцем їх проживання, на рівні тих мікроструктур, на які поділяються села, селища, міста, райони у містах як адміністративно-територіальні одиниці, а тому мають назву будинкових, вуличних, квартальних комітетів, комітетів мікрорайонів тощо.
- Обираються загальними зборами громадян з дозволу сільських, селищних, міських рад.
- Сільські, селищні, міські, районні в місті (у разі їх створення) ради можуть наділяти органи самоорганізації населення частиною власної компетенції, фінансів, майна.

Представницькі органи місцевого самоврядування

Місцеві ради є виборними представницькими органами, їх формування відбувається шляхом виборів.

Особливості місцевих рад:

- характеризуються тим, що обираються населенням, йому безпосередньо підзвітні і підконтрольні;
- у якості виборних органів виражають інтереси населення сіл, селищ, міст;
- у своїх діях виступають від імені відповідної громади і підпорядковуються тільки закону;
- система місцевих рад має децентралізований характер;
- ради не підпорядковуються одна одній по вертикалі, їх повноваження визначаються Законом і у межах цих повноважень вони є самостійними.

Територіальні громади є неоднорідними за своїми соціальними та іншими ознаками. Ради як представницькі органи цих територіальних громад є важливою формою вияву і акумуляції волі та інтересів своїх виборців, цивілізованою формою співробітництва і суперництва різних політичних та соціальних сил та місцевому рівні.

Виконавчі органи місцевого самоврядування

Виконавчими органами сільських, селищних, міських рад є їх виконавчі комітети, а також відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи (ч.1 ст.11 Закону України "Про місцеве самоврядування").

Основні функції виконавчих органів рад:

- Виконавча – організація виконання рішень відповідної ради.
- Розпорядча – самостійний розгляд та вирішення питань, віднесених до відання місцевого самоврядування.
- Здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади.

Особливості виконавчих органів рад:

- Виконавчий комітет – є виконавчим органом сільської, селищної, міської, районної в місті (у разі її утворення) ради загальної компетенції, підзвітним і підконтрольним раді, що його утворила, а з питань здійснення ним повноважень органів виконавчої влади – також підконтрольним відповідним органам виконавчої влади.
- Відділи, управління та інші виконавчі органи ради – є її виконавчими органами галузевої та функціональної компетенції, підзвітними і підконтрольними раді, яка їх утворила, підпорядкованими її виконавчому комітету, а також сільському, селищному, міському голові, голові районної в місті ради.

Основна особливість статусу районних та обласних рад полягає у відсутності у цих радах своїх виконавчих органів, їх функції відповідно до Конституції і закону мають здійснювати місцеві державні адміністрації.

Обсяг повноважень по здійсненню цих функцій визначається як Конституцією (ст.119), так і законом, відповідно до якого районна, обласна рада делегує місцевим державним адміністраціям повноваження, передбачені його ст. 44.

Виконавчий апарат районної, обласної ради здійснює організаційне, правове, інформаційне, аналітичне, матеріально-технічне забезпечення діяльності ради, її органів, депутатів, сприяє здійсненню відповідною радою взаємодії і зв'язку з територіальними громадами, місцевими органами виконавчої влади, органами та посадовими особами місцевого самоврядування.

Посадові особи місцевого самоврядування

Посадовою особою місцевого самоврядування є особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.

Одним з елементів системи місцевого самоврядування є сільський, селищний, міський голова, який обирається відповідною територіальною громадою, очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях (ч.2 ст.141 Конституції України, ст. 12 Закону).

Особливості статусу сільського, селищного, міського голови:

- Очолює виконавчий орган сільської, селищної, міської ради.

- Обирається не радою, а самою територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

На нього ж Конституція покладає й функцію головуючого на засіданнях відповідної ради.

Особливості здійснення повноважень сільським, селищним, міським головою:

- підзвітний і підконтрольний, відповідальний перед територіальною громадою;
- відповідальний перед відповідною радою;
- з питань здійснення виконавчими органами ради виконавчої влади – підконтрольний відповідним органам виконавчої влади.

Особливості виконання сільським, селищним, міським головою функцій голови відповідної ради:

- Підписує рішення ради.
- Здійснює керівництво її апаратом.
- Скликає сесії ради та формує її порядок денний.
- Є розпорядником бюджетних та позабюджетних коштів.
- Представляє раду у відносинах з державними органами та іншими органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форми власності, громадянами, а також у міжнародних відносинах.

5.3 Практична частина

- 1) Ознайомитись з теоретичними відомостями.
- 2) Відповісти на контрольні запитання п. 5.4.
- 3) Самостійно опрацювати відповідні статті Конституції України.
- 4) Самостійно опрацювати Закон України “Про органи самоорганізації населення”.
- 5) Самостійно опрацювати Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні”.
- 6) Підготувати доповідь на теми п. 5.5.

5.4 Питання для самоперевірки і аудиторного контролю знань

- 1) Назвіть елементи системи місцевого самоврядування.
- 2) Дайте визначення поняттю “Територіальна громада” та охарактеризуйте форми волевиявлення територіальної громади щодо вирішення питань місцевого значення.
- 3) Назвіть особливості місцевого референдуму.

- 4) Охарактеризуйте особливості проведення загальних зборів громадян за місцем проживання.
- 5) Поясніть зміст поняття місцевої ініціативи та назвіть особливості її реалізації.
- 6) Назвіть особливості статуту територіальної громади.
- 7) Поясніть сутність поняття “Органи самоорганізації населення”? Які їх особливості?
- 8) Охарактеризуйте особливості місцевих рад.
- 9) Назвіть функції та особливості виконавчих органів рад.

5.5 Тематичні напрями доповідей (дискусій)

- 1) Міжнародний досвід функціонування та ефективної діяльності органів місцевого самоврядування.
- 2) Проблеми узгодженості горизонтальних та вертикальних зв'язків щодо організаційної діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.
- 3) Шляхи покращення процесу управління в органах державної влади та місцевого самоврядування.
- 4) Мотивація в органах державної влади та місцевого самоврядування.

5.6 Тести для самоперевірки знань

1. Оберіть правильний концепт проекту адміністративно-територіального устрою України:
 - а) “громада – регіон – регіон”;
 - б) “громада – місто-район – місто-регіон”;
 - в) “область – регіон – автономія”.
2. Функції обласної державної адміністрації:
 - а) забезпечення виконання та контроль за дотриманням всіх норм права України;
 - б) додержання прав і свобод громадян;
 - в) координація діяльності регіональних представництв ЦОВВ.
3. Функції обласних рад:
 - а) розробка та реалізація регіональних соціально-економічних програм розвитку;
 - б) розвиток регіональної інфраструктури;
 - в) координація діяльності місцевих органів влади.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №6

6 Формування, завдання та повноваження органів місцевого самоврядування

6.1 Мета роботи:

- ознайомлення з принципами організації виборів;
- ознайомлення з організацією роботи представницьких органів місцевого самоврядування;
- ознайомлення з компетенцією та повноваженнями місцевого самоврядування.

6.2 Теоретична частина

Загальні питання та принципи організації виборів

Вибори до місцевих Рад є вільними і відбуваються на основі гарантованого Конституцією України та Законом України "Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів" загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Депутати місцевих рад та сільські, селищні, міські голови обираються строком на чотири роки.

Особливості участі громадян у виборах до органів місцевого самоврядування:

- Участь громадян у виборах до органів місцевого самоврядування є добровільною.

- Вважається, що виборці, які не взяли участі у голосуванні на виборах, підтримують результати волевиявлення тих виборців, які взяли участь у голосуванні на виборах.

- Право голосу на місцевих виборах мають громадяни України, яким на день проведення виборів виповнилося 18 років і які проживають на території відповідних сіл, селищ, міст, районів у містах.

- Не мають права голосу на місцевих виборах громадяни України, яких визнано судом недієздатними.

- Здійснення виборчого права призупиняється для осіб, які за вироком суду перебувають у місцях позбавлення волі на час перебування у цих місцях.

Вибори селищної ради депутатів сільської, міської, районної у місті проводяться за пропорційною виборчою системою.

Вибори сільського, селищного, міського голови проводяться за мажоритарною виборчою системою відносної більшості по єдиному одномандатному виборчому округу, межі якого співпадають з межами села, селища, міста.

Обрання народних депутатів України

Народні депутати України обираються громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Вибори народних депутатів здійснюються на засадах пропорційної системи з обранням народних депутатів України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків політичних партій.

Вибори депутатів можуть бути черговими або позачерговими.

Чергові вибори депутатів проводяться у зв'язку із закінченням конституційного строку повноважень Верховної Ради України і не потребують окремого рішення про їх призначення. Чергові вибори депутатів відбуваються в останню неділю березня останнього року повноважень Верховної Ради України.

Виборчий процес чергових виборів депутатів розпочинається за сто двадцять днів до дня виборів. Центральна виборча комісія оголошує про початок виборчого процесу не пізніше ніж за сто двадцять п'ять днів до дня виборів.

Позачергові вибори депутатів призначаються Президентом України з підстав і в порядку, встановлених Конституцією України.

Позачергові вибори депутатів відбуваються в останню неділю шістдесятиденного строку з дня опублікування Указу Президента України про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України, виданого відповідно до Конституції України.

Виборчий процес позачергових виборів депутатів починається в останню неділю шістдесятиденного строку з дня, наступного після дня опублікування Указу Президента України.

Обрання депутатів Верховної Ради України, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів

Вибори депутатів сільських, селищних рад проводяться за мажоритарною системою відносної більшості в одномандатних виборчих округах, на які поділяється вся територія, відповідно, села (кількох сіл, жителі яких добровільно об'єдналися у сільську громаду), селища.

Вибори депутатів міських рад проводяться за пропорційною системою: депутати обираються за виборчими списками кандидатів у депутати (далі – виборчі списки) від організацій політичних партій, виборчих блоків організацій політичних партій у багатомандатному окрузі, межі якого збігаються з межами міста згідно з існуючим адміністративно-територіальним устроєм.

Вибори депутатів районних у містах рад проводяться за пропорційною системою: депутати обираються за виборчими списками від організацій політичних партій, виборчих блоків організацій політичних партій у багатомандатному виборчому окрузі, межі якого збігаються з межами відповідного району у місті.

Вибори депутатів районних рад проводяться за пропорційною системою: депутати обираються за виборчими списками від організацій політичних партій, виборчих блоків організацій політичних партій у багатомандатному виборчому окрузі, межі якого збігаються з межами відповідного району.

Вибори депутатів обласних рад, міст Києва проводяться за пропорційною системою: депутати обираються за виборчими списками від організацій політичних партій, виборчих блоків організацій політичних партій у багатомандатному виборчому окрузі, межі якого збігаються з межами відповідної області, міста Києва згідно з існуючим адміністративно-територіальним устроєм.

Вибори сільських, селищних, міських голів проводяться за мажоритарною виборчою системою відносної більшості в єдиному одномандатному окрузі, межі якого збігаються з межами села (кількох сіл, жителі яких добровільно об'єдналися у сільську громаду), селища, міста згідно з існуючим адміністративно-територіальним устроєм.

Місцеві вибори можуть бути черговими, позачерговими, повторними, проміжними або першими (у разі формування нових місцевих рад (далі – перші місцеві вибори)).

Чергові вибори депутатів та сільських, селищних, міських голів відбуваються одночасно з виборами народних депутатів України.

Чергові місцеві вибори проводяться у зв'язку із закінченням визначеного Конституцією України строку повноважень Верховної Ради місцевої ради та сільського, селищного, міського голови. Рішення про проведення чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів приймає Верховна Рада України. Чергові місцеві вибори призначаються не пізніше як за 100 днів до дня виборів, а їх виборчий процес розпочинається за 90 днів до дня виборів. Відповідна виборча комісія оголошує про початок виборчого процесу місцевих виборів не пізніше ніж за п'ять днів до його початку.

Позачергові місцеві вибори призначаються Верховною Радою України у разі дострокового припинення повноважень Верховної Ради., місцевої ради, сільського, селищного, міського голови. Позачергові місцеві вибори призначаються не пізніше як за 70 днів до дня виборів, а їх виборчий процес розпочинається за 60 днів до дня виборів.

Відповідна виборча комісія оголошує про початок виборчого процесу позачергових місцевих виборів не пізніше ніж за п'ять днів до його початку.

Повторні вибори депутата (депутатів) призначаються територіальною виборчою комісією у разі визнання виборів депутата (депутатів) у цьому окрузі недійсними або такими, що не відбулися, або у разі визнання особи такою, яка відмовилася від депутатського мандата. Повторні вибори сільського, селищного, міського голови призначаються територіальною виборчою комісією у разі визнання місцевих виборів недійсними або такими, що не відбулися, або у разі визнання особи такою, яка відмовилася від посади сільського, селищного, міського голови. Повторні місцеві вибори проводяться в останню неділю шістдесятиденного строку з дня оприлюднення територіальною виборчою комісією рішення про їх призначення. Рішення про призначення повторних

місцевих виборів приймається територіальною виборчою комісією не пізніше як у тридцятиденний строк з дня прийняття рішення про визнання місцевих виборів у цьому окрузі недійсними або такими, що не відбулися, або у разі визнання особи такою, яка відмовилася від депутатського мандата або посади сільського, селищного, міського голови.

Проміжні вибори депутата призначаються територіальною виборчою комісією у разі дострокового припинення повноважень депутата, обраного в цьому одномандатному окрузі. Проміжні місцеві вибори проводяться в останню неділю шістдесятиденного строку з дня опублікування рішення про призначення виборів. Рішення про призначення проміжних виборів депутата приймається територіальною виборчою комісією не пізніше як у тридцятиденний строк з дня дострокового припинення повноважень депутата, обраного у відповідному виборчому окрузі.

Перші місцеві вибори призначаються, відповідно, Верховною Радою, обласною, Київською міською радою, якщо інше не передбачено законом. Перші місцеві вибори призначаються не пізніше як за 100 днів до дня виборів, а початок їх виборчого процесу оголошується не пізніше як за 90 днів. Місцеві вибори призначаються на неділю.

Орган, який прийняв рішення про призначення позачергових, повторних, проміжних чи перших місцевих виборів, не пізніше як на третій день від дня його прийняття публікує рішення у друкованих засобах масової інформації або, у разі неможливості, оприлюднює в іншій визначений ним спосіб, а також доводить зазначене рішення до відома Центральної виборчої комісії в цей же строк.

Право голосу на виборах депутатів усіх рівнів мають громадяни України, яким на день виборів виповнилося вісімнадцять років. Не має права голосу громадянин, визнаний судом недієздатним.

На виборах депутатів усіх рівнів виборець має тільки один голос, який можна використати тільки на одній виборчій ділянці, де виборець включений до списку виборців.

Кожний виборець голосує на виборах особисто. Голосування за інших осіб чи передача виборцем права голосу будь-якій іншій особі забороняється.

Голосування на виборах депутатів є таємним: контроль за волевиявленням виборців забороняється. Членам виборчих комісій, іншим особам забороняється вчиняти будь-які дії чи розголошувати відомості, які дають можливість встановити зміст волевиявлення конкретного виборця.

Підготовка і проведення виборів депутатів усіх рівнів здійснюється публічно і відкрито.

Порядок формування виборчих ділянок та виборчих комісій на виборах народних депутатів України

Вибори депутатів проводяться в єдиному загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, який включає всю територію України та закордонний виборчий округ.

Для проведення виборів депутатів територія України поділяється на 225 територіальних виборчих округів. Кількість таких округів, областях міста Києва (далі – регіони) встановлюється Центральною виборчою комісією з урахуванням їх адміністративно-територіального устрою. Територіальні виборчі округи утворюються з приблизно рівною кількістю виборчих дільниць, виходячи з кількості виборчих дільниць, які були утворені під час попередніх чергових виборів Президента України або народних депутатів України. Територіальний виборчий округ включає в себе один або кілька районів, міст. На території великих міст може бути утворено більше ніж один територіальний виборчий округ. Не допускається включення до одного територіального виборчого округу частин території двох чи більше регіонів.

Для підготовки організації і проведення голосування та підрахунку голосів виборців утворюються виборчі дільниці.

Виборча дільниця може бути звичайною, спеціальною або закордонною. Виборчі дільниці утворюються з кількістю виборців від двадцяти осіб до двох тисяч п'ятисот осіб.

Звичайні виборчі дільниці утворюються для організації голосування виборців за місцем їх проживання окружними виборчими комісіями не пізніше як за п'ятдесят днів до дня виборів за поданням виконавчих комітетів сільських, селищних, міських (міст, де немає районних рад), районних у містах рад, а в разі відсутності таких органів – за пропозицією, відповідно, сільських, селищних, міських голів, голів районних у містах рад або посадових осіб, які відповідно до закону здійснюють їх повноваження. Зазначені подання вносяться до окружної виборчої комісії відповідними органами чи посадовими особами не пізніше як за п'ятдесят вісім днів до дня виборів.

Спеціальні виборчі дільниці утворюються у стаціонарних лікувальних закладах, на суднах, які перебувають у день голосування у плаванні під Державним Прапором України, на полярних станціях України, в установах кримінально-виконавчої системи та в інших місцях тимчасового перебування виборців з обмеженими можливостями пересування. Спеціальні виборчі дільниці утворюються таким чином, щоб виборці могли проголосувати, не порушуючи режиму перебування в закладі (установі). Не допускається утворення однієї виборчої дільниці для двох і більше закладів чи установ. Спеціальні виборчі дільниці утворюються окружними виборчими комісіями за місцем розташування відповідних закладів чи установ або за місцем приписки судна чи полярної станції України не пізніше як за п'ятдесят днів до дня виборів на підставі подань районних державних адміністрацій чи міських виконавчих комітетів міст обласного значення. Зазначені подання мають надійти до відповідної окружної виборчої комісії не пізніше як за п'ятдесят вісім днів до дня виборів.

У військових частинах (формуваннях) виборчі дільниці, як правило, не утворюються. Військовослужбовці голосують на звичайних виборчих дільницях, розташованих за межами військових частин (формувань). Спеціальна виборча дільниця на території військової частини (формування), дислокованої за межами населеного пункту на значній віддалі від нього, може

утворюватися як виняток Центральною виборчою комісією за поданням відповідної окружної виборчої комісії.

У винятковому випадку утворення нового стаціонарного лікувального закладу, установи кримінально-виконавчої системи чи іншого закладу (установи) з тимчасовим перебуванням виборців з обмеженими можливостями пересування, непередбаченого виходу у плавання судна під Державним Прапором України чи непередбаченого утворення (передислокації) військової частини (формування), дислокованої за межами населеного пункту на значній віддалі від нього, спеціальна виборча дільниця може утворюватися Центральною виборчою комісією не пізніш як за десять днів до дня виборів за поданням відповідної окружної виборчої комісії.

Закордонні виборчі дільниці утворюються Центральною виборчою комісією не пізніш як за п'ятдесят днів до дня виборів за поданням Міністерства закордонних справ України. Закордонні виборчі дільниці утворюються при дипломатичних та інших офіційних представництвах і консульських установах України за кордоном, у військових частинах (формуваннях), дислокованих за межами України. В окремих випадках закордонна виборча дільниця може бути утворена з приміщенням для голосування за межами приміщення офіційного представництва чи консульської установи України. Така закордонна виборча дільниця може бути утворена тільки на території великих міст держави, у яких проживає чи перебуває не менше однієї тисячі громадян України, які мають право голосу.

Систему виборчих комісій, що здійснюють підготовку та проведення виборів народних депутатів України, становлять:

- 1) центральна виборча комісія;
- 2) окружні виборчі комісії;
- 3) дільничні виборчі комісії.

Повноваження виборчих комісій щодо підготовки та проведення виборів депутатів здійснюються:

- 1) центральної виборчої комісії – на всій території України та у закордонному виборчому окрузі;
- 2) окружної виборчої комісії – у межах територіального виборчого округу;
- 3) дільничної виборчої комісії – у межах виборчої дільниці.

Повноваження окружної виборчої комісії закордонного виборчого округу здійснює Центральна виборча комісія.

Окружна виборча комісія утворюється Центральною виборчою комісією не пізніш як за шістьдесят днів до дня виборів у складі голови, заступника голови, секретаря та інших членів комісії у кількості не менше дванадцяти і не більше вісімнадцяти осіб.

До складу окружної виборчої комісії чи дільничної виборчої комісії звичайної або спеціальної виборчої дільниці можуть входити виборці, які проживають у межах території України. Виборець може входити до складу лише однієї виборчої комісії, що здійснює підготовку та проведення виборів

народних депутатів України, а також виборів Президента України, депутатів Верховної Ради, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, комісії всеукраїнського або місцевого референдуму, якщо зазначені вибори чи референдум проводяться одночасно з виборами народних депутатів України.

До складу окружної чи дільничної виборчої комісії не можуть входити кандидати у депутати, представники партій (блоків) у Центральній виборчій комісії, уповноважені особи партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу, посадові та службові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, працівники судів та правоохоронних органів, а також громадяни, які утримуються в установах кримінально-виконавчої системи або мають судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку.

До складу дільничної виборчої комісії спеціальної виборчої дільниці, утвореної в стаціонарному лікувальному закладі або в установі кримінально-виконавчої системи, не можуть входити працівники відповідного закладу або установи.

У разі якщо одночасно з виборами народних депутатів проводяться інші вибори, до складу окружної чи дільничної виборчої комісії не можуть входити кандидати, які балотуються на цих виборах, їх уповноважені чи довірені особи, уповноважені особи інших суб'єктів відповідного виборчого процесу.

Секретар окружної чи дільничної виборчої комісії повинен володіти державною мовою в обсязі, необхідному для ведення діловодства.

Дільнична виборча комісія утворюється відповідною окружною виборчою комісією не пізніше як за тридцять п'ять днів до дня виборів у складі голови, заступника голови, секретаря та інших членів комісії.

На виборчих дільницях, де кількість виборців не перевищує п'ятдесяти осіб, дільнична виборча комісія може утворюватися у складі голови, секретаря та двох – чотирьох членів комісії.

Дільнична виборча комісія закордонної виборчої дільниці утворюється Центральною виборчою комісією не пізніше як за тридцять п'ять днів до дня виборів у складі голови, заступника голови, секретаря та інших членів комісії. До складу дільничної виборчої комісії закордонної виборчої дільниці можуть входити виборці, які проживають або перебувають у період підготовки та проведення виборів на території відповідної іноземної держави.

Порядок формування виборчих дільниць та виборчих комісій на виборах депутатів, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів

Для підготовки і проведення голосування та підрахунку голосів виборців утворюються виборчі дільниці. У випадку чергових, а також інших місцевих виборів, які проводяться одночасно з виборами народних депутатів України, використовуються звичайні, а також спеціальні виборчі дільниці, що утворені у стаціонарних лікувальних закладах для проведення виборів народних депутатів України.

У разі проведення повторних, позачергових, проміжних чи перших місцевих виборів, які проводяться не одночасно з виборами народних депутатів України, звичайні та спеціальні (у стаціонарних лікувальних закладах) виборчі

дільниці на території села, селища, міста утворюються, відповідно, сільською, селищною, міською територіальними виборчими комісіями за поданням виконавчого комітету сільської, селищної, міської (міст, де немає районних рад), районної у місті ради, а у разі відсутності таких органів – за пропозицією, відповідно, сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті ради або посадової особи, яка відповідно до закону здійснює повноваження сільського, селищного, міського голови.

Територіальна виборча комісія своїм рішенням визначає межі кожної виборчої дільниці та місцезнаходження дільничної виборчої комісії, встановлює єдину нумерацію виборчих дільниць у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці. У разі проведення кількох видів місцевих виборів рішення про єдину нумерацію виборчих дільниць приймається територіальною виборчою комісією найбільшої за розміром адміністративно-територіальної одиниці.

Військовослужбовці, які належать до відповідної територіальної громади, голосують на виборчих дільницях, розташованих за межами військових частин (формувань). Виборчі дільниці утворюються з кількістю виборців від двадцяти до двох тисяч п'ятисот осіб.

Виборчі дільниці є спільними для виборів депутатів та сільських, селищних, міських голів і утворюються не пізніше як за 50 днів до дня виборів.

Рішення відповідної територіальної виборчої комісії про утворення виборчих дільниць із зазначенням їх номерів, меж, місцезнаходження відповідних дільничних виборчих комісій оприлюднюється у засобах масової інформації або в інший визначений комісією спосіб впродовж п'яти днів з дня прийняття цього рішення, але не пізніше як за 45 днів до виборів.

Систему виборчих комісій, що здійснюють підготовку та проведення місцевих виборів, становлять:

- 1) центральна виборча комісія;
- 2) територіальні виборчі комісії:
 - обласні виборчі комісії;
 - Київські міські виборчі комісії;
 - районні виборчі комісії;
 - міські виборчі комісії (крім міст Києва);
 - районні у містах виборчі комісії (де обираються районні у місті ради);
 - селищні, сільські виборчі комісії;
- 3) дільничні виборчі комісії.

Повноваження виборчих комісій щодо підготовки та проведення виборів депутатів поширюються:

- 1) центральної виборчої комісії – на всю територію України;
- 2) територіальної виборчої комісії – на територію відповідного виборчого округу в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці стосовно відповідних місцевих виборів;

3) дільничної виборчої комісії – на територію виборчої дільниці.

До складу виборчої комісії, яка здійснює організацію підготовки та проведення відповідного виду місцевих виборів у відповідній адміністративно-територіальній одиниці чи територіальній громаді, можуть входити громадяни України, які мають право голосу на цих місцевих виборах.

Особа може одночасно входити до складу лише однієї виборчої комісії, що здійснює підготовку та проведення місцевих виборів чи будь-яких інших виборів або референдумів, які проводяться одночасно.

До складу виборчої комісії не можуть входити кандидати У депутати, кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови, їх довірені особи, представники, уповноважені особи організацій партій (блоків), а також представники партій (блоків) у Центральній виборчій комісії, уповноважені особи партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу на виборах народних депутатів України, офіційні спостерігачі, посадові та службові особи органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, військовослужбовці, судді та працівники правоохоронних органів, а також громадяни, які утримуються в установах кримінально-виконавчої системи або мають судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

До складу дільничної виборчої комісії спеціальної виборчої дільниці, утвореної в стаціонарному лікувальному закладі, не можуть входити працівники відповідного закладу.

До складу територіальної виборчої комісії можуть входити громадяни України, які мають право голосу на місцевих виборах. Громадянин може одночасно входити до складу лише однієї виборчої комісії, що здійснює підготовку та проведення виборів народних депутатів України, виборів депутатів, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів.

Дільнична виборча комісія утворюється відповідною територіальною виборчою комісією не пізніше як за 35 днів до дня виборів у складі голови, заступника голови, секретаря та інших членів комісії за поданням (не більш як на одну особу) керівного органу районної, районної у місті, міської організації партії (блоку) та відповідними кандидатами в депутати по одномандатних виборчих округах, які самовисунулися, а також відповідними кандидатами на посаду сільського, селищного, міського голови.

Відповідальність за порушення виборчого права

Відповідно до Кримінального кодексу України, перешкоджання насильством, обманом, погрозами, підкупом або іншим чином вільному здійсненню громадянином права обирати і бути обраним Президентом України, народним депутатом України, депутатом місцевої ради або сільським, селищним, міським головою, вести передвиборну агітацію карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до чотирьох років.

Ті самі діяння, вчинені за попередньою змовою групою осіб або членом виборчої комісії чи іншою службовою особою з використанням влади або службового становища караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

Ті самі діяння, що вплинули на результати голосування або виборів караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років.

Видача членом виборчої комісії виборчого бюлетеня будь-якій особі з метою надання їй можливості проголосувати за іншу особу або проголосувати більше ніж один раз у ході голосування, видача виборчого бюлетеня особі, не внесеної до списку виборців на виборчій дільниці, або видача заповненого виборчого бюлетеня, а також незаконна передача іншій особі незаповненого виборчого бюлетеня карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на строк до трьох років.

Підлог, тобто виготовлення виборчого документа невстановленого зразка чи виготовлення у спосіб, не передбачений законом, внесення до виборчого документа завідомо неправдивих відомостей або будь-яка інша його підробка, а так само використання завідомо підробленого виборчого документа чи виготовленого у спосіб, не передбачений законом, караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років. Ті ж самі дії, вчинені членом виборчої комісії або іншою службовою особою, а так само завідомо неправильний підрахунок голосів або завідомо неправильне встановлення чи оголошення результатів виборів караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Умисне порушення таємниці голосування під час проведення передбачених законом України виборів, вчинене членом виборчої комісії або іншою службовою особою з використанням влади чи службового становища карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від одного до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення, публічні заклики або агітація за бойкотування виборів Президента України або народного депутата, опублікування або поширення іншим способом неправдивих відомостей про кандидата в Президенти України або депутати, а так само агітація за або проти кандидата в день виборів тягнуть за собою накладення, штрафу Від трьох до шести неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Видача членом дільничної виборчої комісії виборчого бюлетеня для голосування за іншу особу тягне за собою накладення штрафу від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Втручання в роботу виборчих комісій, що перешкоджає виконанню ними обов'язків, пов'язаних з реєстрацією кандидатів у Президенти України або депутати, підрахунком голосів чи визначенням результатів або підбиттям

загальних підсумків виборів, тягне за собою накладення штрафу від трьох до шести неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Відповідно до Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», особа притягується до кримінальної, адміністративної або іншої відповідальності за порушення законодавства України про вибори депутатів та сільських, селищних, міських голів в порядку, встановленому законом, якщо:

- 1) перешкоджає шляхом насильства, обману, погроз, підкупу чи іншим способом вільному здійсненню громадянином України права обирати і бути обраним;
- 2) використовує своє посадове або службове становище з метою бути обраним депутатом, сільським, селищним, міським головою;
- 3) вчасно не склала списки виборців чи не уточнила відомості, що повинні містити ці списки;
- 4) порушує право громадянина на ознайомлення із списком виборців;
- 5) поширює явно неправдиві відомості про кандидатів у депутати, про кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови або здійснює інші дії, що принижують честь і гідність кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови;
- 6) перешкоджає вести передвиборну агітацію чи порушує встановлені правила ведення передвиборної агітації;
- 7) порушує встановлений цим Законом порядок фінансування виборчого процесу;
- 8) перешкоджає або втручається в роботу виборчих комісій або в діяльність членів виборчих комісій, пов'язану з виконанням ними своїх повноважень;
- 9) перешкоджає голосуванню на виборчих дільницях;
- 10) порушує таємницю голосування;
- 11) примушує виборців голосувати всупереч їх волевиявленню;
- 12) порушує вимоги цього Закону під час видачі виборчих бюлетенів: видає громадянам виборчі бюлетені з метою надання їм можливості проголосувати за інших осіб чи проголосувати більше ніж один раз в ході голосування, видає виборчі бюлетені громадянам, які не включені до списку виборців на виборчій дільниці, або видає громадянам заповнені виборчі бюлетені;
- 13) передає іншим особам незаповнені виборчі бюлетені, крім випадків, передбачених цим Законом;
- 14) вчинила підлог виборчих документів, приписку, склала і видала явно неправдиві документи, здійснила явно неправильний підрахунок голосів виборців або неправильно встановила результати виборів.

Законами України може бути встановлено відповідальність і за інші порушення законодавства України про місцеві вибори.

Права громадян щодо обрання до місцевих рад:

- Громадянин України одночасно може балотуватися кандидатом у депутати всіх, або однієї ради та кандидатом на посаду відповідно сільського, селищного, міського голови.
- Депутатом сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради, сільським, селищним, міським головою може бути обраний громадянин України, який має право голосу і на день виборів досяг 18 років.
- Громадянин України може бути депутатом лише однієї ради.
- Депутатом ради, а також сільським, селищним, міським головою не може бути обраний громадянин України, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку.
- Особи, які займають посади, що відповідно до закону є несумісними зі статусом депутата ради, сільського, селищного, міського голови, зобов'язані в разі їх обрання залишити посаду (припинити діяльність), яка є несумісною зі статусом депутата, сільського, селищного, міського голови, та у передбачених законом випадках припинити будь-яку підприємницьку діяльність.

Право висування кандидатів на місцевих виборах

Реалізація права висування кандидатів у депутати місцевих рад та кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови належить громадянам України, які мають право голосу, і реалізується ними такими шляхами:

- безпосередньо шляхом самовисування;
- висування на зборах виборців за місцем їх проживання, трудової діяльності (зборах трудових колективів) або навчання (далі – зборах виборців);
- через місцеві осередки політичних партій, виборчі об'єднання місцевих осередків політичних партій – блоки, громадські організації, що легалізовані відповідно до чинного законодавства України.

Виборчі комісії, округи та дільниці

Для організації та проведення місцевих виборів утворюються такі виборчі комісії:

- територіальні виборчі комісії;
- окружні виборчі комісії;
- дільничні виборчі комісії.

Виборчі комісії утворюються і діють відповідно до законодавства. Ніхто не має права втручатися у вирішення питань, віднесених до виключної компетенції виборчих комісій, крім випадків, передбачених законами України.

Виборчі округи утворюються відповідними територіальними виборчими комісіями не пізніше як за 70 днів до дня виборів, керуються рішеннями відповідних рад про загальний склад цих рад.

На засіданнях виборчої комісії мають право бути присутніми:

- кандидати;
- їх довірені особи;
- уповноважені особи місцевих осередків політичних партій (блоків), громадських організацій, зареєстрованих відповідно до закону;
- офіційні спостерігачі від громадських організацій України та інших держав, міжнародних організацій;
- представники засобів масової інформації.

За рішенням комісії на її засіданні можуть бути присутні й інші особи.

Для організаційного, правового, технічного забезпечення здійснення передбачених законодавством функцій виборча комісія може залучати відповідних спеціалістів, технічних працівників. За рішенням комісії їх праця оплачується в межах коштів, що виділяються комісії на підготовку і проведення виборів.

Оскарження рішень виборчої комісії

Рішення, дії або бездіяльність виборчої комісії, окремих осіб, що входять до її складу, можуть бути оскаржені:

- місцевими осередками політичних партій (блоків), які висунули кандидатів, або їх уповноваженими особами;
- громадськими організаціями;
- зборами виборців;
- трудовими колективами;
- кандидатами;
- довіреними особами кандидатів;
- виборцями.

Суди організують свою роботу під час виборчої кампанії, в тому числі у вихідні дні, таким чином, щоб забезпечити своєчасний розгляд заяв усіх суб'єктів виборчого процесу.

Особливості посад у виборчих комісіях:

- Особи, які працюють в комісії на постійній основі на відповідний період звільняються від виконання виробничих або службових обов'язків за основним місцем роботи.
- Особи, які входять до складу виборчих комісій не мають права брати участь в агітації за чи проти кандидатів.

Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, їх посадові особи зобов'язані сприяти виборчим комісіям у здійсненні ними своїх

повноважень. Сприяння здійснюється шляхом безкоштовного надання у користування виборчим комісіям необхідних для підготовки і проведення виборів приміщення і обладнання.

Організація роботи представницьких органів місцевого самоврядування

Місцева рада вважається правомочною за умови обрання не менш як двох третин депутатів від загального складу ради. У разі, якщо до ради обрано менше двох третин її складу, до обрання необхідної кількості депутатів продовжує здійснювати свої повноваження рада попереднього скликання. Строк повноважень рад – чотири роки.

Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" визначає порядок роботи рад:

- Ради працюють сесійно. Сесія складається з пленарних засідань ради та засідань постійних комісій ради.
- Першу сесію новообраної ради скликає і веде голова відповідної територіальної виборчої комісії.
- Наступні сесії скликаються:
 - сільської, селищної, міської ради відповідно сільським, селищним, міським головою;
 - районної у місті, районної, обласної ради – головою відповідної ради.

Сесія ради скликається в міру необхідності, але не менше одного разу на квартал.

У разі невмотивованої відмови зазначених посадових осіб або відсутності у них можливості скликати сесію вона скликається:

- 1) Сільської, селищної, міської ради – секретарем.
- 2) Районної у місті, районної, обласної ради – заступником голови відповідної ради. Сесія сільської, селищної, міської, районної у місті ради повинна бути також скликана за пропозицією:
 - не менш як однієї третини депутатів від загального складу відповідної ради;
 - виконавчого комітету.
- 3) Сесія районної, обласної ради:
 - за пропозицією не менш як однієї третини депутатів;
 - голови відповідної місцевої державної адміністрації.

У разі, якщо відповідні посадові особи у двотижневий строк не скликають сесію на вимогу зазначених вище суб'єктів, сесія може бути скликана депутатами відповідної ради, які становлять не менш як одну третину складу ради, або постійною комісією ради.

Сесія ради є правомочною, якщо в її пленарному засіданні бере участь більше як половина депутатів від загального складу ради.

Особливості нормотворчої діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування:

- Місцеві ради приймають акти у формі рішень. Рішення ради приймаються на її пленарному засіданні після обговорення більшістю депутатів від загального складу ради, крім випадків, передбачених законом. Рішення ради приймаються відкритим (у тому числі поіменним) або таємним голосуванням.

- Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті ради приймає рішення. Рішення виконкому приймаються на його засіданні більшістю голосів від загального складу виконкому і підписуються сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті ради.

- Сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної, обласної ради видає розпорядження.

Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування, прийняті в межах наданих їм повноважень, є обов'язковими для виконання всіма розташованими на відповідній території органами виконавчої влади, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями, посадовими особами, а також громадянами, які постійно або тимчасово проживають на відповідній території.

Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування з мотивів їхньої невідповідності Конституції або законам України визнаються незаконними в судовому порядку.

Завдання, компетенція та повноваження місцевого самоврядування та його органів

Закон окремо регулює повноваження органів місцевого самоврядування:

- базового рівня – сільських, селищних, міських рад та їх виконавчих органів.
- регіонального рівня – районних та обласних рад.

Відповідно до Конституції України (ст.143) та Закону України "Про місцеве самоврядування" (ст.16) повноваження органів місцевого самоврядування базового рівня поділено так:

- Власні або самоврядні. У межах цих повноважень вони діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до закону.
- Делеговані їм повноваження органів виконавчої влади. У здійсненні вказаних повноважень органи місцевого самоврядування підконтрольні відповідним органам виконавчої (тобто державної) влади.

Важлива особливість повноважень органів місцевого самоврядування базового рівня полягає у розподілі цих повноважень:

- повноваження власне представницьких органів – сільських, селищних, міських рад.

- повноваження їх виконавчих органів – виконавчих комітетів.

Повноваження сільських, селищних, міських рад можуть бути:

- власними або самоврядними;
- виключними – такими, які не належать не тільки органам державної влади, а й будь-яким іншим органам місцевого самоврядування, в тому числі й виконавчим органам вказаних рад. Ці повноваження сільські, селищні, міські ради мають реалізувати лише на своїх пленарних засіданнях.

Виключні повноваження сільських, селищних міських рад доцільно поділити на п'ять груп:

- з організації роботи ради;
- з утворення виконавчо-розпорядчих органів ради та здійснення контролю за їх діяльністю;
- з вирішення питань по забезпеченню соціально-економічного та культурного розвитку територіальної громади;
- з вирішення питань, пов'язаних із здійсненням безпосереднього народовладдя;
- з прийняття рішень по забезпеченню законності та правопорядку на території громади.

Передбачені Законом України "Про місцеве самоврядування" повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад (статті 27-40) поділяються на:

- Власні (самоврядні) – їх реалізація спрямована на виконання рішень рад щодо забезпечення повсякденних потреб та інтересів членів територіальної громади.
- Делеговані – виконуючи окремі функції державних органів, виконавчі органи місцевих рад тим самим беруть безпосередню участь у здійсненні державної політики на місцевому рівні.

Законодавством окремо врегульовано повноваження районних у містах, районних та обласних рад. Це обумовлено особливостями їх правового статусу.

Особливості правового статусу районних у містах рад визначаються тим, що згідно з Конституцією України (ч.5 ст.140) питання організації управління районами в містах належать до компетенції міських рад. Відповідно до цього обсяг і межі повноважень районних у містах рад та їх виконавчих органів(ст.41 Закону України "Про самоврядування") визначаються відповідними міськими радами.

Районні у містах ради (у разі їх створення) та їх виконавчі органи відповідно до Конституції України та законів України здійснюють такі напрями діяльності:

- управління рухомим і нерухомим майном та іншими об'єктами (землею, природними ресурсами тощо), що належать до комунальної власності територіальних громад районів у містах;
- формують, затверджують, виконують відповідні бюджети та контролюють їх виконання.

Особливості повноважень районних і обласних рад визначаються тим, що ці органи місцевого самоврядування представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, проте на відміну від інших місцевих рад не мають власних виконавчих органів.

Закон України "Про місцеве самоврядування" поділяє повноваження районних і обласних рад так:

- ті, які реалізуються цими радами виключно на їх пленарних засіданнях (ст. 43);
- ті, які районні, обласні ради делегують відповідно районним, обласним державним адміністраціям (ст. 44);
- повноваження, передані їм сільськими, селищними, міськими радами (ч. 2 ст. 10).

Повноваження районних і обласних рад, як і повноваження інших місцевих рад, можна поділити на однорідні за змістом групи таким чином:

- з організації роботи ради;
- з утворення органів ради;
- по забезпеченню соціально-економічного та культурного розвитку тощо.

Функції районної і обласної ради:

- Затверджує регламент і план своєї роботи.
- Обирає і звільняє з посад голову ради та його заступника.
- Утворює, обирає і ліквідує постійні та інші комісії.
- Утворює президію (колегію) ради.
- Затверджує за пропозицією голови ради структуру та чисельність виконавчого апарату ради тощо.

В окрему групу можна виділити повноваження районних і обласних рад з контролю за виконанням відповідними місцевими державними адміністраціями делегованих їм радою повноважень.

Районні та обласні ради заслуховують звіти:

- голів місцевих державних адміністрацій;
- їх заступників;
- керівників управлінь, відділів та інших структурних підрозділів.

Звіти щодо:

- виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку, бюджету;

- прийняття рішення про недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації тощо.

Виключно на пленарних засіданнях обласних рад можуть вирішуватися такі питання:

- Затвердження відповідно до законодавства правил забудови і благоустрою населених пунктів області.
- Прийняття у межах, що визначаються законами, рішень з питань боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями, які передбачають за їх порушення адміністративну відповідальність.
- Встановлення відповідно до закону місцевого збору за проїзд по території прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон.
- Визначення порядку його сплати.
- Прийняття рішень про віднесення лісів до категорії захищеності, а також про поділ лісів за розрядами у випадках і порядку, передбачених законом.

Відповідно до ст.140 Конституції України особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві визначаються окремими законами України. Щодо Києва, то це питання врегульовано Законом України "Про столицю України – місто-герой Київ", прийнятим 15 січня 1999 р.

Цим законом передбачено додаткові права Київської міської ради, пов'язані зі здійсненням містом Києвом столичних функцій.

Київська міська рада має право:

- Придбана у власність житлові і нежитлові приміщення адміністративні, виробничі та інші об'єкти, що належать до інших форм власності, якщо вони необхідні для здійснення містом статичних функцій.
- Встановлювати порядок утримання та експлуатації об'єктів, розташованих у місті, та прилеглої до них території, правила благоустрою, торговельного, побутового, транспортного, житлово-комунального та іншого соціально-культурного обслуговування.
- Визначати особливості землекористування та використання інших природних ресурсів.
- Встановлювати умови і розміри компенсаційних виплат відповідних органів, організацій і громадян, що не входять до складу територіальної громади міста.
- На покриття витрат, пов'язаних з використанням міської інфраструктури.
- Здійснювати управління об'єктами державної власності, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, а також частками (акціями, паями) акціонерних товариств, розташованих у місті Києві; залучати кошти інвесторів (забудовників) у порядку пайової участі в створенні соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури міста за нормативами, затвердженими Київською міською радою, з метою поліпшення фінансового забезпечення комплексної забудови міста.
- Брати участь в укладанні міжнародних договорів, що стосуються міста.

•Встановлювати, за поданням відповідних центральних органів виконавчої влади, більш високі нормативи екологічної безпеки та плати за забруднення навколишнього природного середовища в місті, враховуючи підвищені вимоги до охорони довкілля столиці тощо (ст. 22 Закону України "Про столицю України").

6.3 Практична частина заняття

- 1) Ознайомитись з теоретичними відомостями.
- 2) Відповісти на контрольні запитання п. 6.4.
- 3) Самостійно опрацювати Закон України “Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів”.
- 4) Підготувати доповідь на теми п. 6.5.

6.4 Питання для самоперевірки і аудиторного контролю знань

- 1) Які умови участі громадян у виборах до органів місцевого самоврядування?
- 2) Якими шляхами може висуватися кандидат на посаду сільського, селищного, міського голови?
- 3) Назвіть особливості нормотворчої діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
- 4) Назвіть виключні повноваження сільських, селищних, міських рад.
- 5) Назвіть функції районної і обласної ради.

6.5 Тематичні напрями доповідей (дискусій)

- 1) Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах з особливим статусом.
- 2) Міжнародний досвід проведення виборів до органів місцевого самоврядування.
- 3) Переваги та недоліки пропорційної та мажоритарної системи виборів.

Практичне заняття №7

7 Економічні засади, гарантії та відповідальність місцевого самоврядування

7.1 Мета роботи:

- ознайомлення з поняттям комунальної власності;
- ознайомлення з системою гарантій місцевого самоврядування;
- визначення відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

7.2 Теоретична частина

Поняття комунальної власності

Комунальна форма власності є матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування. Суб'єктом права комунальної власності є територіальні громади сіл, селищ, міст, районів у містах (ч.1 ст.142 Конституції України).

Термін комунальна власність є синонімом поняття "муніципальна власність". Він походить від поняття "комуна" (в перекладі з французької мови означає община, а з латинської – спільний) і вживається як загальноприйнятий поряд із терміном "муніципальна власність" у багатьох зарубіжних країнах. Комунальна форма власності належить до так званої публічної власності, тобто власності, яка належить територіальним спільнотам (комунам, общинам, громадам) та органам місцевого самоврядування.

Наявність комунальної форми власності на фінансові ресурси є необхідною передумовою економічної та фінансової самостійності органів місцевого самоврядування.

Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є :

- рухоме і нерухоме майно;
- доходи місцевих бюджетів, інші кошти;
- природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів в містах;
- об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад;
- земля.

Конституція встановила, що територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів з такими цілями:

- для виконання спільних проектів;
- спільного фінансування;
- утримання комунальних підприємств, організацій і установ.

Відповідно до Конституції України запроваджено дві форми спільної власності територіальних громад:

Перша форма – охоплює ті об'єкти спільної власності громад, які перебувають в управлінні обласних і районних рад;

Друга форма – виникає шляхом об'єднання територіальними громадами на договірних засадах об'єктів комунальної власності для виконання спільних проектів.

Особливості реалізації права комунальної власності в Україні регламентовано Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні".

Перелік об'єктів права комунальної власності (ст.60 Закону): рухоме і нерухоме майно; доходи місцевих бюджетів; інші кошти; земля; природні ресурси; підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, пенсійні фонди; частка в майні підприємств, що належить органам місцевого самоврядування; житловий фонд; нежитлові приміщення; заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування; інше майно і майнові права; рухомі і нерухомі об'єкти; кошти, отримані від їх відчуження.

Підставою для набуття права комунальної власності є передача майна територіальним громадам безоплатно державою, іншими суб'єктами права власності, а також майнових прав, створення, придбання майна органами місцевого самоврядування в порядку, установленому законом.

Права органів місцевого самоврядування щодо об'єктів комунальної власності:

- Здійснювати з такими об'єктами майнові операції.
- Передавати їх у постійне або тимчасове користування юридичним чи фізичним особам.
- Здавати в оренду.
- Продавати й купувати.
- Використовувати як заставу.
- Вирішувати питання їх відчуження.
- Визначати в угодах та договорах умови використання та фінансування об'єктів, що приватизуються та передаються у користування і оренду.

Майнові операції, які здійснюються органами місцевого самоврядування з об'єктами права комунальної власності, не повинні послаблювати економічних основ місцевого самоврядування, зменшувати обсяг та погіршувати умови надання послуг населенню.

Доцільність, порядок та умови відчуження об'єктів права комунальної власності визначаються виключно відповідною радою. Встановлено, що доходи від відчуження об'єктів права комунальної власності зараховуються до відповідних місцевих бюджетів розвитку.

Законом встановлені державні гаранті захисту права комунальної власності:

- право комунальної власності захищається законом на рівних умовах з правами власності інших суб'єктів;
- об'єкти права комунальної власності не можуть бути вилучені у територіальних громад і передані іншим суб'єктам права власності без згоди

безпосередньо територіальної громади або відповідного рішення ради чи уповноваженого нею органу, за винятком випадків, передбачених законом.

Закон зобов'язує районні та обласні ради приймати рішення про передачу до комунальної власності відповідних територіальних громад об'єктів спільної власності територіальних громад за пропозиціями сільських, селищних і міських рад, якщо ці об'єкти знаходяться на їх території і задовольняють потреби виключно цих територіальних громад.

Система гарантій місцевого самоврядування

Гарантії місцевого самоврядування мають забезпечувати спроможність, здатність його реального здійснення. Гарантії спрямовані на забезпечення здійснення місцевого самоврядування конкретними суб'єктами: територіальними громадами, органами, посадовими особами, органами самоорганізації населення.

Серед гарантій місцевого самоврядування можна виділити:

- Загальні. Вони обумовлені особливостями соціально-політичного ладу, ступенем розвитку економіки, духовної сфери; конституційні, що визначаються у Конституції країни і присвячені безпосередньо принципам організації місцевого самоврядування.

- Організаційно-правові. Забезпечують організаційну та правову автономію територіальних громад, органів і посадових осіб місцевого самоврядування.

- Судові. Судові та інші юридичні засоби забезпечення прав місцевого самоврядування.

- Фінансово-економічні. Спрямовані на утвердження економічної та фінансової самостійності місцевого самоврядування.

- Міжнародно-правові. Декларовані у міжнародно-правових актах.

Загальні гарантії складають:

- засади;
- принципи, на яких базується суспільно-політичний лад;
- економічна система;
- соціальна сфера;
- духовна сфера.

До загальних засад, принципів, намірів можна, зокрема, віднести:

- розбудову соціальної, правової держави;
- здійснення влади народом безпосередньо і через органи місцевого самоврядування;
- принципи розподілу влади;
- верховенство права;
- соціальну спрямованість економіки тощо.

Найважливішою конституційною гарантією місцевого самоврядування за змістом Основного Закону є те, що воно стає самостійною, автономною від держави гілкою органів публічної влади.

Організаційно-правові гарантії забезпечують організаційну та правову автономію, самостійність територіальних громад, органів і посадових осіб місцевого самоврядування. Вони мають бути, передусім, спрямовані на реалізацію відповідних прав територіальних громад як провідного суб'єкта місцевого самоврядування.

Організаційні засади самостійності територіальних громад проявляються в можливостях жителів, електорату, які їх складають, брати безпосередню участь у таких заходах:

- обрання органів та посадових осіб місцевого самоврядування;
- проведення загальних зборів, сходів, громадських слухань;
- реалізація громадських ініціатив;
- у діяльності органів самоорганізації населення.

Правові засади (гарантії) проявляються наступним чином:

- у самостійному здійсненні територіальною громадою наданих їй законом повноважень;
 - в участі населення у прийнятті правових рішень шляхом місцевих референдумів;
 - обмеження прав територіальних громад на місцеве самоврядування згідно з Конституцією та законами України може бути застосовано лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Організаційні гарантії стосовно органів і посадових осіб місцевого самоврядування полягають в можливостях самостійного вирішення питань:

- визначення системи управління;
- визначення структури органів;
- визначення їх штатного забезпечення;
- формування управлінського апарату;
- формування відповідних органів і служб, в тому числі – утворення, реорганізація та ліквідація комунальних підприємств, організацій і установ.

Окрема група організаційних гарантій стосується питань взаємовідносин: органів виконавчої влади, їх посадових осіб з органами та їх посадовими особами місцевого самоврядування. В цій групі виділяються також гарантії, пов'язані з відносинами підзвітності та підконтрольності місцевих державних адміністрацій районним і обласним радам.

Правові гарантії автономії органів і посадових осіб місцевого самоврядування полягають в самостійній реалізації наданих їм законом власних повноважень.

• У ч.1 ст.144 Конституції України визначена правова гарантія, згідно з якою органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території.

• Самостійність локальної нормотворчості є умовою успішної управлінської діяльності органів і посадових осіб місцевого самоврядування, вирішення питань соціально-економічного розвитку населених пунктів, територій, надання повноцінних соціальних послуг громадянам.

Серед гарантій місцевого самоврядування особливу роль відіграє його судовий захист.

Органи та посадові особи місцевого самоврядування мають право звертатися до суду щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальних громад, повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Суд виносить рішення:

- про визнання актів ради незаконними;
- про законність розпоряджень чи дій сільського, селищного, міського голови.

Спори про поновлення порушених прав юридичних і фізичних осіб, то виникають в результаті рішень, дій чи бездіяльності органів або посадових осіб місцевого самоврядування, вирішуються в судовому порядку.

Права місцевого самоврядування захищаються судами загальної юрисдикції, зокрема територіальними, спеціалізованими, арбітражними судами.

Принцип самостійності місцевих бюджетів. Місцеві бюджети є самостійними, вони не включаються до Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та інших місцевих бюджетів.

Міжнародно-правові гарантії місцевого самоврядування діють на міжнародному рівні і задекларовані у таких міжнародно-правових актах:

- Європейська Хартія місцевого самоврядування.
- Всесвітня декларація місцевого самоврядування.
- Декларація про принципи місцевого самоврядування в країнах СНД.
- Європейська Хартія міст.
- Європейська декларація прав міст.
- Європейська Хартія територіального устрою.

Європейська Хартія місцевого самоврядування:

- Ратифікована Україною.
- Відображає міжнародний досвід розвитку місцевого самоврядування.
- Комплексно визначає основні принципи, на яких має базуватись місцеве самоврядування будь-якої країни.

• Проголошує основоположні гарантії місцевого самоврядування, а саме його організаційну, правову та фінансову автономію. Ці гарантії викладені у частині I Хартії.

Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування

Стаття 74 Закону встановлює, що органи та посадові особи місцевого самоврядування несуть відповідальність за свою діяльність перед територіальною громадою, державою, юридичними і фізичними особами.

Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування – це несприятливі правові наслідки за прийняті ними протиправні рішення, неналежне здійснення своїх завдань та функцій.

Неправомірними є дії і рішення, якщо вони порушують закони, інші нормативні акти або ними вирішено питання, які не є компетенцією органу місцевого самоврядування чи його посадових осіб.

У практиці місцевого самоврядування розрізняють такі види відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування:

- конституційно-правова;
- майнова.

Органи та посадові особи місцевого самоврядування несуть відповідальність за свою діяльність перед територіальною громадою шляхом періодичного, але не менш як два рази на рік:

- інформують населення:
 - про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку;
 - про виконання місцевого бюджету;
 - з інших питань місцевого значення.
- звітуються перед територіальними громадами про свою діяльність.

Територіальна громада у будь-який час може достроково припинити повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування у випадках, якщо вони:

- порушують Конституцію або закони України;
- обмежують права і свободи громадян;
- не забезпечують здійснення наданих їм законом повноважень.

Обмеження прав територіальних громад на місцеве самоврядування згідно з Конституцією та законами України може бути застосоване лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Повноваження сільської, селищної, міської, районної в місті, районної та обласної ради можуть бути припинені у випадках:

- Якщо рада прийняла рішення з порушенням Конституції, законів, прав і свобод громадян, ігноруючи при цьому вимоги компетентних органів щодо приведення цих рішень у відповідність із законом.
- Якщо сесії ради не проводяться без поважних причин у строки, встановлені Законом.
- Якщо рада не вирішує питань, віднесених до її відання.

Держава, визнаючи та забезпечуючи право місцевого самоврядування, виступає гарантом законності, правопорядку, захисту прав і свобод людини та громадянина на всій території країни.

Органи та посадові особи місцевого самоврядування несуть відповідальність за свою діяльність перед державою в особі її відповідних органів у таких випадках:

- у разі порушення ними Конституції або законів України;
- з питань здійснення ними делегованих повноважень органів виконавчої влади є підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

Державний контроль за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування може здійснюватися лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України, і не повинен

призводити до втручання органів державної влади чи їх посадових осіб у здійснення органами місцевого самоврядування наданих ним власних повноважень.

Органи та посадові особи місцевого самоврядування несуть відповідальність за свою діяльність перед юридичними і фізичними особами, якщо їм заподіяна шкода внаслідок рішень, що прийняті органами та посадовими особами місцевого самоврядування.

Шкода, заподіяна юридичним і фізичним особам, відшкодовується у такому порядку:

- Якщо вона виникла внаслідок неправомірних рішень, дій або бездіяльності органів місцевого самоврядування.

Відшкодовується за рахунок коштів місцевого бюджету.

- Якщо вона виникла внаслідок неправомірних рішень, дій або бездіяльності посадових осіб місцевого самоврядування.

Відшкодовується за рахунок їх власних коштів у порядку, встановленому законом.

Вищою формою конституційно-правової відповідальності органів, а також посадових осіб місцевого самоврядування є дострокове припинення їх повноважень у встановленому законом порядку.

7.3 Практична частина заняття

- 1) Ознайомитись з теоретичними відомостями.
- 2) Відповісти на контрольні запитання п. 7.4.
- 3) Підготувати доповідь на теми п. 7.5.

7.4 Питання для самоперевірки і аудиторного контролю знань

- 1) Розкрийте поняття комунальної власності.
- 2) Назвіть права органів місцевого самоврядування щодо об'єктів комунальної власності?
- 3) Назвіть гарантії місцевого самоврядування та дайте їм характеристику.
- 4) Надайте відповідь, у яких міжнародно-правових актах задекларовані гарантії місцевого самоврядування?
- 5) Назвіть підстави припинення повноважень органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
- 6) Надайте відповідь, у якому порядку відшкодовуються втрати, заподіяні юридичним і фізичним особам?

7.5 Тематичні напрями доповідей (дискусій)

- 1) Проблеми та особливості розвитку комунальних підприємств у сучасних умовах.
- 2) Причини виникнення інституцій гарантій та шляхи їх удосконалення.

- 3) Делегування та відповідальність як функція управління органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
- 4) Гарантії з боку держави щодо соціального захисту населення.
- 5) Проблеми соціального страхування в Україні.
- 6) Державне регулювання розвитку соціальної інфраструктури
- 7) Цілі та засоби реалізації соціальної та економічної політики регіонів
- 8) Структура та зміст державних регіональних програм.

Додаток А

Типова структура Програми соціально-економічного та культурного розвитку адміністративної області на 20... рік

Частина I. Інформаційно-аналітична записка

I Організаційно-методичні основи розробки програми

II Головна мета, завдання та пріоритети програми

III Розвиток основних галузей матеріального виробництва

1. Промисловість
2. Сільське господарство
3. Транспорт і зв'язок

IV Рівень життя населення та розвиток соціальної сфери

1. Населення. Демографічна ситуація. Зайнятість населення. Ринок праці
2. Споживання товарів та послуг
3. Основні напрями цінової політики
4. Грошові доходи і витрати населення
5. Житлово-комунальне будівництво
6. Соціальна сфера

V Структурні та інституціональні перетворення в економіці

1. Приватизація держмайна
2. Підприємництво

VI Екологія

VII Фінансові показники

VIII Зовнішньоекономічна діяльність

1. Інвестиційна діяльність
2. Зовнішньоторговельний оборот

IX Використання вторинних ресурсів

Частина II. Основні показники. Основні баланси Графіки

I Загальноекономічні (зведені) показники

1. Загальноекономічні показники.
2. Розрахунок чисельності зайнятого населення (у середньому за рік)

II Розвиток сфери матеріального виробництва

1. Промисловість
 - 1.1 Основні показники розвитку промислового виробництва
 - 1.2 Галузева структура промислової продукції
 - 1.3 Структура промислової продукції за формами власності
 - 1.4 Виробництво найважливіших видів промислової продукції виробничо-технічного призначення
 - 1.5 Виробництво товарів народного споживання
 - 1.6 Індeksi середніх оптових цін продукції промисловості за галузями
2. Сільське господарство
 - 2.1 Валова продукція сільського господарства
 - 2.2 Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції
 - 2.3 Обсяги реалізації найважливіших видів сільськогосподарської продукції заготівельним організаціям

Продовження додатку А

3. Лісове господарство
Ведення лісового господарства, відпуск деревини та відтворення лісових ресурсів
4. Транспорт і зв'язок
5. Інвестиційно-будівельний комплекс
Основні показники розвитку інвестиційно-будівельного комплексу

III Рівень життя населення та розвиток соціальної сфери

1. *Зведені показники*
 - 1.1 Населення. Демографічна ситуація
 - 1.2 Показники забезпечення зайнятості і соціального захисту від безробіття
2. *Споживання товарів та послуг*
 - 2.1 Розвиток роздрібного товарообороту
 - 2.2 Споживання основних продуктів харчування (на душу насел. за рік, кг)
 - 2.3 Забезпеченість населення предметами культурно-побутового і господарського призначення тривалого вжитку
 - 2.4 Реалізація платних послуг населенню
 - 2.5 Реалізація побутових послуг
3. *Житлово-комунальне господарство*
 - 3.1 Показники розвитку житлового господарства
 - 3.2 Показники розвитку комунального господарства
4. *Соціальна сфера*
 - 4.1 Показники розвитку освіти
 - 4.2 Показники розвитку культури
 - 4.3 Показники розвитку установ охорони здоров'я
 - 4.4 Основні умовно-нормативні параметри розвитку соціальної сфери
 - 4.5 Соціальна підтримка населення

IV Структурні та інституціональні перетворення в економіці, демонополізація виробництва та розвиток підприємництва

1. Показники приватизації держмайна та структурних змін в економіці
2. Показники діяльності елементів ринкової інфраструктури
3. Загальні показники діяльності підприємницьких структур за формами власності
4. Показники діяльності малих підприємств
5. Показники впровадження заходів з демонополізації і розвитку конкуренції

V Використання природних ресурсів і охорона навколишнього середовища

VI Утворення і використання вторинних ресурсів

VII Фінансові показники

VIII Показники зовнішньоекономічної діяльності

- 8.1 Зовнішньоторговельний оборот
- 8.2 Показники експорту та імпорту товарів і послуг підприємств області на 1998 рік (прогноз)

Продовження додатку А

ІХ Балансові розрахунки

1. Баланс грошових доходів і витрат населення
2. Баланс попиту та пропозицій
 - 2.1 Зерно
 - 2.2 М'ясо та м'ясопродукти
 - 2.3 Молоко і молокопродукти
 - 2.4 Яйця та яйцепродукти
3. Баланс виробництва та споживання
 - 3.1 Електроенергія
 - 3.2 Теплоенергія
 - 3.3 Вугілля (включаючи вугільні брикети)
 - 3.4 Газ природний (включаючи попутний)
 - 3.5 Нафта (включаючи газовий конденсат)

Х Графіки

Динаміка промислового виробництва N області (у порівнянних гуртових цінах на 01.01.2019 року). Виробництво найважливіших видів продукції. Динаміка виробництва товарів народного споживання в області у відпускних цінах 2019 року. Валова продукція сільського господарства у порівнянних цінах.

Динаміка реалізації обсягів платних послуг населенню. Динаміка реалізації побутових послуг населенню. Динаміка роздрібного товарообороту підприємств і організацій усіх форм власності.

Частина III. Інвестиційна програма

Аналіз, напрями та прогноз капітального будівництва на 2019 рік.

Основні показники розвитку інвестиційно-будівельного комплексу.

Індикативна програма капітального будівництва у 2019 році на замовлення обласної державної адміністрації. Індикативна програма капітального будівництва у 2019 році на замовлення місцевих органів самоврядування.

Частина IV. Основні показники соціально-економічного та культурного розвитку міст і районів

1. Виробництво промислової продукції

Обсяги промислової продукції у діючих цінах
2. Товари народного споживання
 - 2.1 Виробництво товарів народного споживання у цінах 2019 року
 - 2.2 Виробництво продовольчих товарів народного споживання у відпускних цінах 2019 року
 - 2.3 Виробництво непродовольчих товарів народного споживання у відпускних цінах 2019 року
3. Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції
 - 3.1 Виробництво м'яса (реалізація худоби і птиці на забій у живій вазі)
 - 3.2 Виробництво молока
 - 3.3 Виробництво яєць
 - 3.4 Виробництво зернових і зернобобових (у вазі після доробки)

Продовження додатку А

- 3.5 Виробництво цукрових буряків (у заліковій вазі)
- 3.6 Виробництво картоплі
- 3.7 Виробництво овочів
4. Обсяги реалізації основних видів сільськогосподарської продукції
 - 4.1 Обсяги закупівлі зерна Львівським представництвом ДАК "Хліб України"
 - 4.2 Обсяги реалізації молока заготівельним організаціям усіх форм власності
 - 4.3 Обсяги реалізації яєць заготівельним організаціям усіх форм власності.
 - 4.4 Обсяги реалізації овочів заготівельним організаціям усіх форм власності
 - 4.5 Обсяги реалізації картоплі заготівельним організаціям усіх форм власності
 - 4.6 Обсяги реалізації худоби та птиці заготівельним організаціям усіх форм власності
 - 4.7 Обсяги закупівлі цукрових буряків (фабричних) N регіональним об'єднанням підприємств цукрової промисловості "Львівцукор"
 - 4.8 Обсяги реалізації найважливіших видів сільськогосподарської продукції заготівельним організаціям
5. Роздрібний товарооборот
Роздрібний товарооборот підприємств і організацій усіх форм власності у діючих цінах відповідних років
6. Платні послуги
 - 6.1 Реалізація платних послуг населенню області у діючих цінах відповідних років
 - 6.2 Реалізація побутових послуг населенню області у діючих цінах відповідних років
7. Показники діяльності елементів ринкової інфраструктури
 - 7.1 Показники діяльності окремих суб'єктів малого та середнього підприємництва
 - 7.2 Показники діяльності суб'єктів підприємницької діяльності за формами власності
8. Зайнятість населення
 - 8.1 Чисельність безробітних у містах і районах області (на кінець року)
 - 8.2 Рівень безробіття у містах і районах області (на кінець року)
9. Фінансовий результат підприємств та організацій
10. Обсяги заготівлі вторинних ресурсів
 - 10.1 Обсяги здавання макулатури
 - 10.2 Обсяги здавання склобою
 - 10.3 Обсяги здавання вторинних текстильних матеріалів
 - 10.4 Обсяги здавання вторинних полімерних матеріалів

Додаток Б

Стратегія соціально-економічного розвитку Чернігівської області на період до 2030р. (структура документа)

Вступ

Регіон в системі національного та євро інтеграційного виміру

Основні стратегічні напрями розвитку регіону

Стратегія 1. Розвиток людського потенціалу, соціальної сфери та туризму

- 1.1 Поліпшення демографічної ситуації і стимулювання здорового способу життя
- 1.2 Забезпечення продуктивної зайнятості населення
- 1.3 Підвищення рівня життя та соціального захисту населення
- 1.4 Розвиток соціальної сфери
- 1.5 Туризм, рекреаційна діяльність

Стратегія 2. Забезпечення раціонального використання природних ресурсів

- 2.1 Охорона навколишнього середовища, раціональне використання природно-заповідного фонду, флори і фауни
- 2.2 Мінеральні ресурси
- 2.3 Використання вторинних ресурсів
- 2.4 Природно-техногенна безпека

Стратегія 3. Підвищення інвестиційної привабливості регіону

- 3.1 Основні напрями підвищення інвестиційної привабливості регіону
- 3.2 Можливості залучення фінансових результатів до інвестування економіки
- 3.3 Підвищення інвестиційної та інноваційної активності суб'єкта господарювання
- 3.4 Можливості нарощування фінансових ресурсів території за рахунок ефективного розвитку фондового та страхового ринків

Стратегія 4. Утвердження інноваційної моделі розвитку регіональної економіки

Стратегія 5. Формування високоефективного виробничого комплексу регіону на основі інноваційних перетворень

Продовження додатку Б

- 5.1 Стратегія розвитку промислового комплексу регіону.
- 5.2 Розвиток паливно-енергетичного комплексу.
- 5.3 Пріоритети розвитку машинобудування.
- 5.4 Розвиток високоефективного хімічного виробництва.
- 5.5 Напрями розвитку виробництва деревини та виробів з деревини, целюлозно-паперової та поліграфічної промисловості, виробництва меблів.
- 5.6 Розвиток легкої промисловості.
- 5.7 Харчова промисловість і переробка сільськогосподарських продуктів.
- 5.8 Промисловість будівельних матеріалів.
- 5.9 Транспорт і зв'язок.

Стратегія 6. Перспективи розвитку сільського господарства

- 6.1 Пріоритети розвитку сільського господарства.
- 6.2 Відтворення виробничо-ресурсного потенціалу галузі.
- 6.3 Рациональне використання земель та відтворення родючості ґрунтів.
- 6.4 Розвиток виробничої інфраструктури галузі.
- 6.5 Розвиток інфраструктури аграрного ринку.

Стратегія 7. Малий бізнес як елемент структурної перебудови економіки в ринкових умовах

- 7.1 Пріоритети розвитку малого бізнесу.
- 7.2 Упорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності.
- 7.3 Фінансово-кредитна підтримка малого бізнесу.
- 7.4 Удосконалення ресурсного та інформаційного забезпечення, формування інфраструктури малого бізнесу.

Стратегія 8. Створення конкурентних переваг у зовнішній торгівлі, нарощування експортного потенціалу

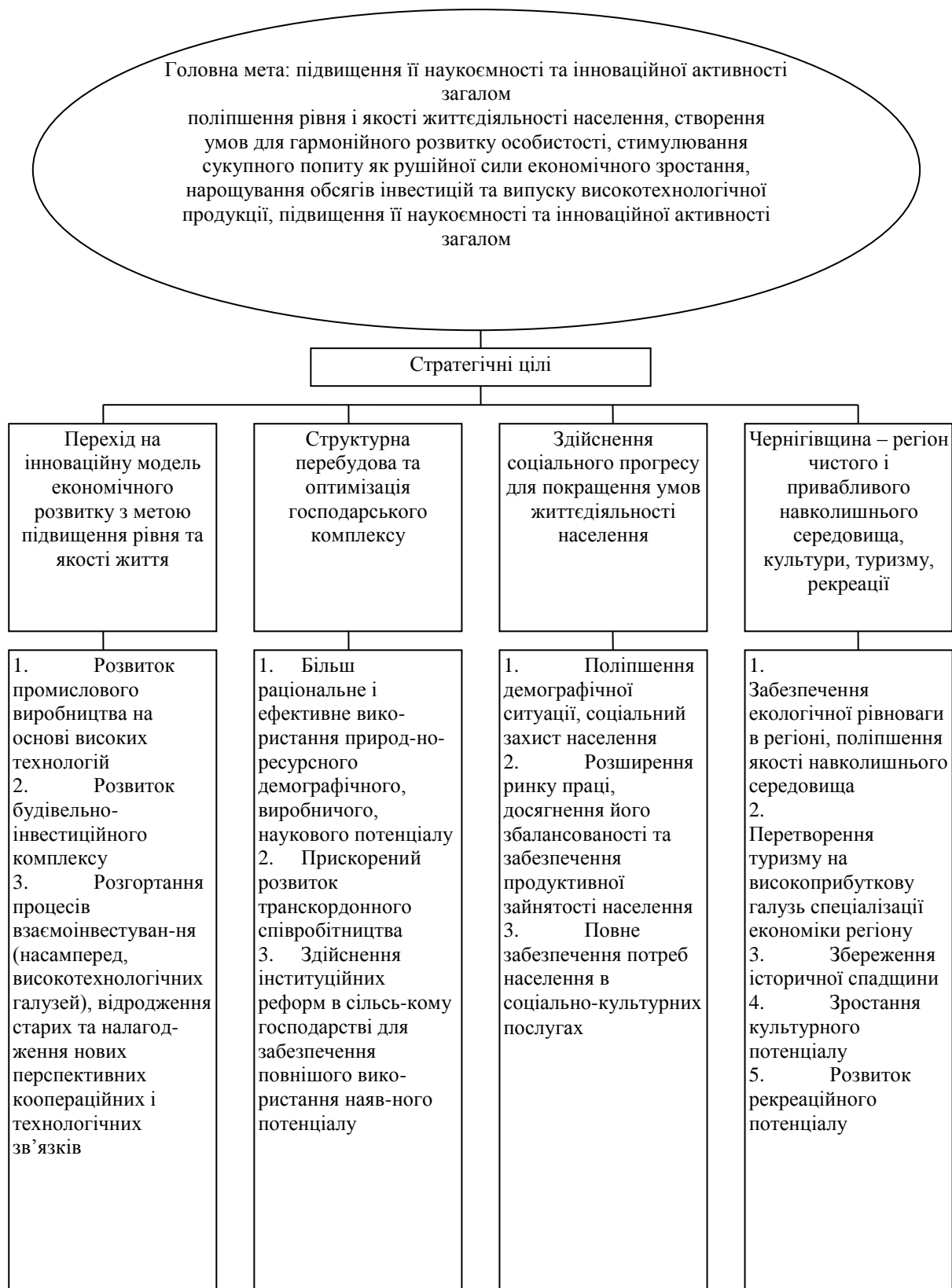
- 8.1 Шляхи нарощування експортного потенціалу регіону
- 8.2 Розширення зовнішньоекономічних зв'язків з регіонами близького і далекого зарубіжжя. Прикордонне співробітництво.

Етапи і механізми реалізації Стратегії розвитку Чернігівщини

- Етапи реалізації
- Механізми реалізації

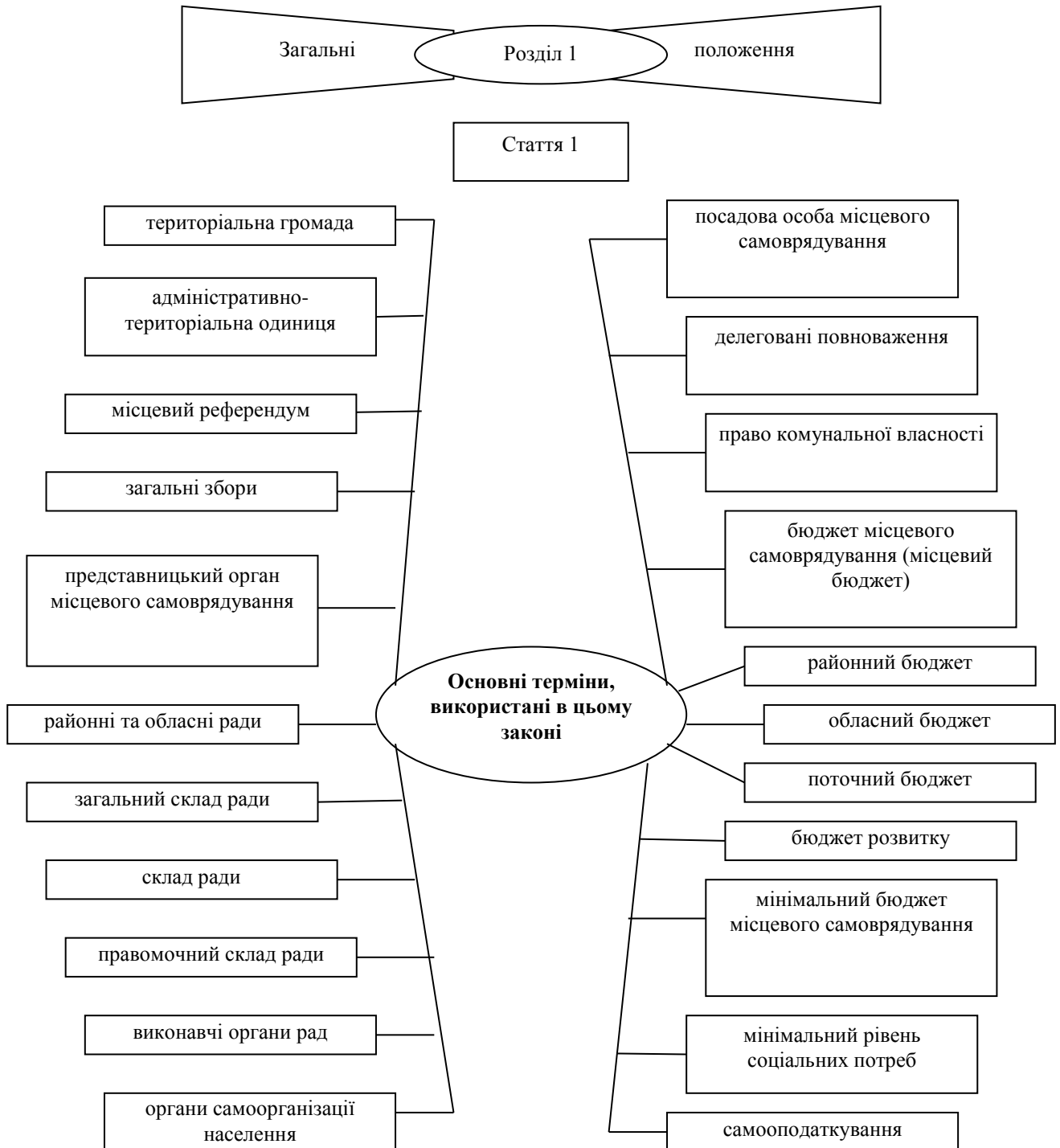
Додаток В

Основні засади сталого соціально-економічного розвитку Чернігівської області до 2030 року

Додаток Д

Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” (у схемах)

Продовження додатку Д

Стаття 2

Поняття місцевого самоврядування

1. Місцеве самоврядування в Україні - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України

2. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст

Стаття 3

Право громадян на участь у самоврядуванні

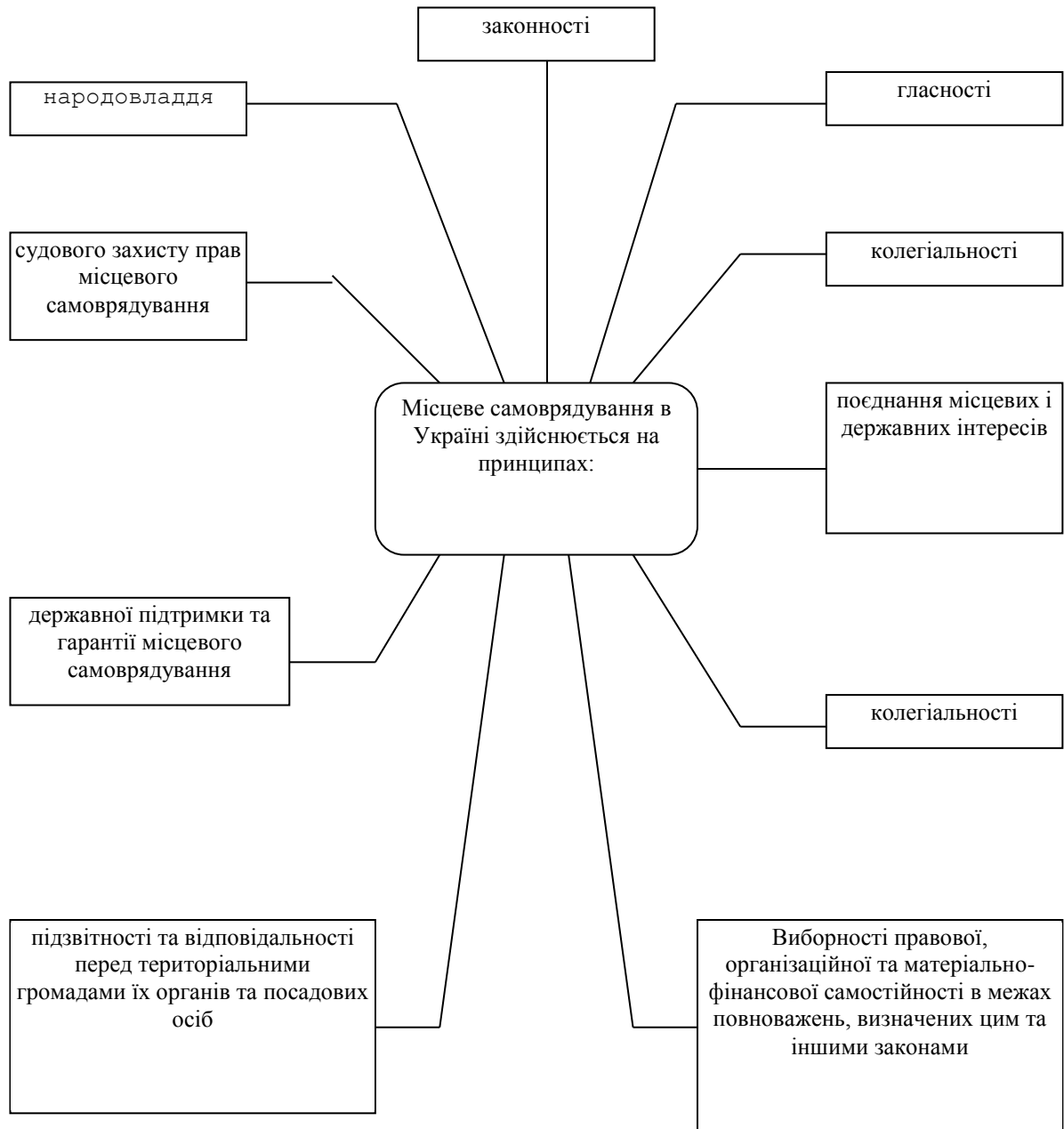
1. Громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні за належністю до відповідних територіальних громад

2. Будь-які обмеження права громадян України на участь у місцевому самоврядуванні залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території, за мовними чи іншими ознаками забороняються

Продовження додатку Д

Стаття 4

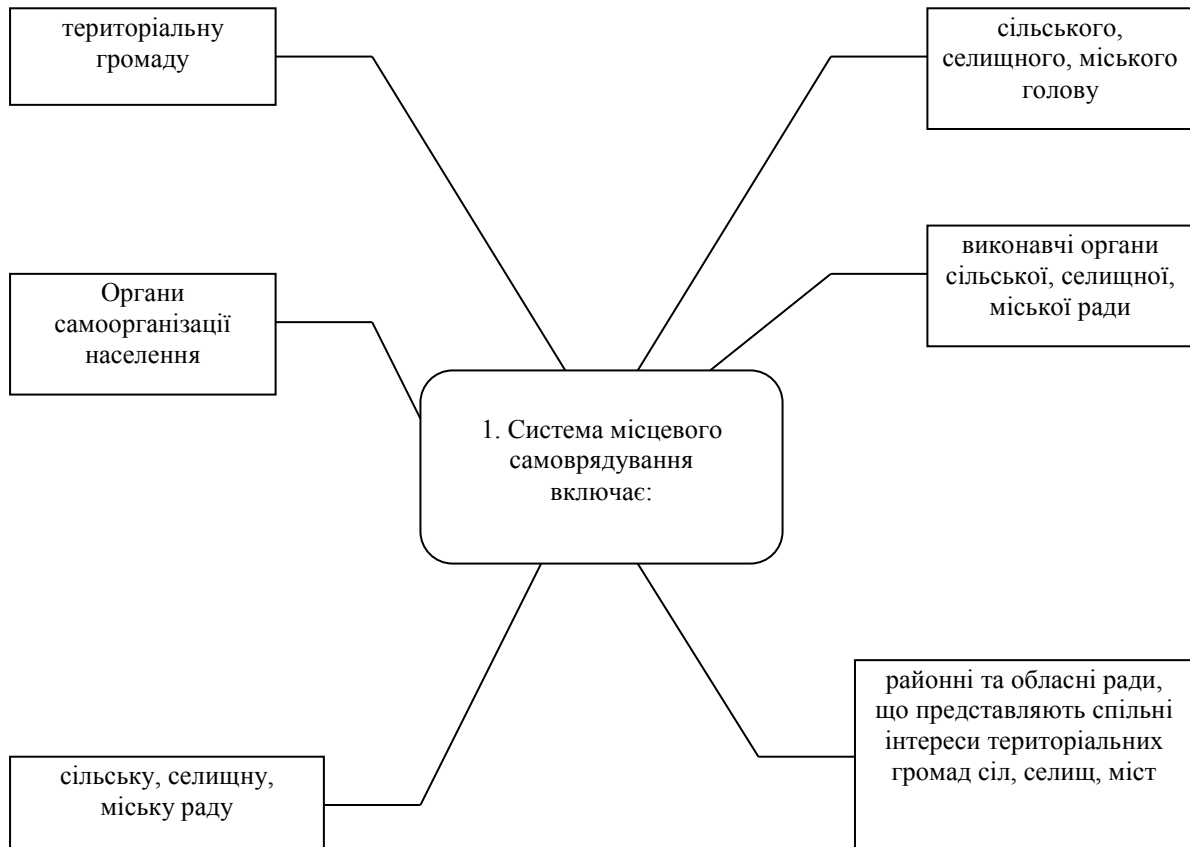
Основні принципи місцевого самоврядування

Продовження додатку Д

Стаття 5

Система місцевого самоврядування

2. У містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради відповідно до цього Закону можуть утворюватися районні в місті ради

Районні в містах ради утворюють свої виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету

Продовження додатку Д

Стаття 6

Територіальні громади

1. Первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села, селища, міста

2. Територіальні громади сусідніх сіл можуть об'єднуватися в одну територіальну громаду, створювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати єдиного сільського голову

3. Добровільне об'єднання територіальних громад відбувається за рішенням місцевих референдумів відповідних територіальних громад сіл. Таке рішення є наданням згоди на створення спільних органів місцевого самоврядування, формування спільного бюджету, об'єднання комунального майна

4. Вихід із складу сільської громади здійснюється за рішенням референдуму відповідної територіальної громади

5. У містах з районним поділом територіальні громади районів у містах діють як суб'єкти права власності

Стаття 7

Місцевий референдум

1. Місцевий референдум є формою вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення

2. Предметом місцевого референдуму може бути будь-яке питання, віднесене Конституцією України, цим та іншими законами до відання місцевого самоврядування

3. На місцевий референдум не можуть бути винесені питання, віднесені законом до відання органів державної влади

4. Рішення, прийняті місцевим референдумом, є обов'язковими для виконання на відповідній території

5. Порядок призначення та проведення місцевого референдуму, а також перелік питань, що вирішуються виключно референдумом, визначаються законом про референдуми

Продовження додатку Д

Стаття 8

Загальні збори громадян

1. Загальні збори громадян за місцем проживання є формою їх безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення

2. Рішення загальних зборів громадян враховуються органами місцевого самоврядування в їх діяльності

3. Порядок проведення загальних зборів громадян за місцем проживання визначається законом та статутом територіальної громади

Стаття 9

Місцеві ініціативи

1. Члени територіальної громади мають право ініціювати розгляд у раді (в порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування

2. Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади

3. Місцева ініціатива, внесена на розгляд ради у встановленому порядку, підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні ради за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи

4. Рішення ради, прийняте з питання, внесеного на її розгляд шляхом місцевої ініціативи, обнародується в порядку, встановленому представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади

Продовження додатку Д

Стаття 10

Ради - представницькі органи місцевого самоврядування

1. Сільські, селищні, міські ради є органами місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, цим та іншими законами

2. Обласні та районні ради є органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, у межах повноважень, визначених Конституцією України, цим та іншими законами, а також повноважень, переданих їм сільськими, селищними, міськими радами

3. Представницькі органи місцевого самоврядування, сільські, селищні, міські голови, виконавчі органи місцевого самоврядування діють за принципом розподілу повноважень у порядку і межах, визначених цим та іншими законами

4. Порядок формування та організація діяльності рад визначається Конституцією України, цим та іншими законами, а також статутами територіальних громад

Стаття 11

Виконавчі органи рад

1. Виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи

2. Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади - також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади

3. У сільських радах, що представляють територіальні громади, які налічують до 500 жителів, за рішенням відповідної територіальної громади або сільської ради виконавчий орган ради може не створюватися. У цьому випадку функції виконавчого органу ради (крім розпорядження земельними та природними ресурсами) здійснює сільський голова одноособово

Продовження додатку Д

Стаття 12

Сільський, селищний, міський голова

1. Сільський, селищний, міський голова є головною посадовою особою територіальної громади відповідного села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста

2. Сільський, селищний, міський голова обирається відповідною територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі

3. Сільський, селищний, міський голова очолює виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської ради, головує на її засіданнях

4. Сільський, селищний, міський голова не може бути депутатом будь-якої ради, суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, в тому числі на громадських засадах (крім викладацької, наукової та творчої роботи у позаробочий час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибуток

5. На сільських, селищних, міських голів поширюються повноваження та гарантії депутатів рад, передбачені законом про статус депутатів рад, якщо інше не встановлено законом

Продовження додатку Д

Стаття 13

Громадські слухання

1. Територіальна громада має право проводити громадські слухання - зустрічатися з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування

2. Громадські слухання проводяться *не рідше одного разу на рік*

3. Пропозиції, які вносяться за результатами громадських слухань, підлягають *обов'язковому розгляду* органами місцевого самоврядування

4. Порядок організації громадських слухань визначається *статутом* територіальної громади

Продовження додатку Д

Стаття 14

Органи самоорганізації населення

1. Сільські, селищні, міські, районні в місті (у разі їх створення) ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати **будинкові, вуличні, квартальні** та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною **власної компетенції, фінансів, майна**

2. Правовий статус, порядок організації та діяльності органів самоорганізації населення за місцем проживання визначаються законом

Стаття 15

Форми добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування

1. Органи місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, захисту прав та інтересів територіальних громад можуть **об'єднуватися в асоціації та інші форми добровільних об'єднань**, які підлягають реєстрації відповідно до законодавства в органах Міністерства юстиції України

2. Органи місцевого самоврядування та їх асоціації можуть входити **до відповідних міжнародних асоціацій**, інших добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування

3. Асоціаціям та іншим добровільним об'єднанням органів місцевого самоврядування не можуть передаватися повноваження органів місцевого самоврядування

Додаток Е

Державна стратегія регіонального розвитку України 2020-2030 рр. (Проект)

Вступ

I Стан регіонального розвитку України в контексті загальноєвропейських тенденцій

1. Місце України у європейському економічному просторі
2. Міжрегіональна диспропорція
 - населення;
 - рівень економічного розвитку;
 - інфраструктура (залізнична мережа, мережа автомобільних доріг, авіаційний транспорт, телекомунікації);
 - людський розвиток (охорона здоров'я, освіта, вища освіта, наука, навколишнє середовище);
 - економічний потенціал (промисловість, сільське господарство, розвиток підприємництва);
 - інвестиційно-інноваційний розвиток;
 - туризм;
 - зайнятість та ринок праці.
3. Оцінка рівня конкурентоспроможності регіонів

II Завдання Державної стратегії регіонального розвитку на 2020-2030 р.

1. Забезпечення органічного поєднання політики регіонального розвитку з пріоритетними напрямками соціально-економічного розвитку України у 2020-2030 рр.
2. Протидія зростанню регіональних диспропорцій
3. Поетичне приведення політики регіонального розвитку України до принципів та стандартів країн ЄС
4. Розвиток транскордонного, у тому числі єврорегіонального співробітництва
5. Удосконалення системи управління на місцевому та регіональному рівнях

III Головні пріоритети Державної стратегії регіонального розвитку на 2020-2030 рр.

1. Розбудова та модернізація інфраструктури, що підвищуватиме інвестиційну привабливість України та регіонів
2. Реструктуризація окремих регіонів і створення умов для її диверсифікації на новій технологічній основі
3. Розвиток людських ресурсів
4. Розвиток співпраці регіонів
5. Розвиток науково-технічного потенціалу

IV Механізм реалізації Державної стратегії регіонального розвитку

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Про внесення змін до Конституції. Закон України № 2222-IV від 08.12.04. *Урядовий кур'єр*. 2004. № 236. с. 5.
3. Про місцеві державні адміністрації. Закон України від 09.04.99. №586/14. т.18. с. 145-165.
4. Про планування і забудову територій. Закон України від 20.04.00 №1699-111. т.21. с. 114-132.
5. Про державну виконавчу службу. Закон України. Відомості Верховної Ради. 98. № 36-37. с. 243.
6. Про місцеві податки і збори. Закони України. т.5. с. 186.
7. Про передачу об'єктів права державної і комунальної власності. Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 1998. № 34. с. 228.
8. Про статус депутатів Місцевих рад народних депутатів. Закони України. т.7. с. 134-145.
9. Про вибори народних депутатів України. Закон України від 24.09.97 № 541/97. т.13. с. 147-182.
10. Про розмежування державної та комунальної власності. Закон України від 05.02.04 № 1457. *Урядовий кур'єр*. 2004. № 140. с. 5.
11. Закон України “Про землеустрій”. *Відомості Верховної Ради*. – 2003. № 36. с. 282.
12. Водний кодекс України. Закони України. т.9. с.25-66.
13. Бюджетний кодекс України / За ред. Турчинова О. К., 2002. 320 с.
14. Господарський кодекс України: Закон України №436-IV від 16 січня 2003 року: станом на 01 січня 2013 року. *Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України*. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/-laws/show/436-15>.
15. Про генеральну схему планування території України: прийнятий 7.02.2002 р. №3059. *Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт Верховної*

Ради України. Законодавство України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3059-14>.

16. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»: прийнятий 21 трав. 1997 р. №280. *Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%-D1%80>*

17. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів»: прийнятий 8 верес. 2005 р. №2850-IV. *Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>*

18. Закон України «Про місцеві державні адміністрації»: прийнятий 9 квіт. 1999 р. №586-XIV. *Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.*

19. Земельний кодекс України // Закон України. т.1. с.108-152.

20. Європейська хартія місцевого самоврядування. *Місьцеве самоврядування*. 1997. № 1-2.